

Eestlandssvensk Eestirootslane

Nummer 1-2018

SESK

(Samfundet för Eestlandssvensk Kultur)

firar 30 år 2018

ERKS

(Eestirootslaste Kultuuri Selts)

30 aastat

Estlandssvensk/Eestirootslane

Utgiven av Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning
Väljaandja Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
Rüütli 9
10130 Tallinn
Tel: +372 644 1921
E-post: info@eestirootslane.ee
Ansvarig utgivare/Vastutav väljaandja: Ülo Kalm

Redaktion/Toimetus
Ingegerd Lindström, redaktör, Toivo Tomingas, Jana Stahl
Översättningar: *Linus Ganman, Ivar Rüütli, Mattias Bolliger*
Tryck/Trükikoda: *Printon Printing House, Tallinn*
ISSN 2000-2416

Styrelsen i Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse juhtkond

Estlandssvenskarnas
Kulturförvaltnings
ordförande Ülo Kalm

Eestirootslaste
Kultuuriomavalitsuse
esimees Ülo Kalm

Kulturförvaltningens
styrelseordförande
Jana Stahl

Omavalitsuse juhatus
esimees Jana Stahl

Estlandssvenskarnas
Kulturförvaltnings vice ordförande
Ingegerd Lindström

Eestirootslaste
Kultuuriomavalitsuse aseesimees
Ingegerd Lindström

Vice ordförande i styrelsen
Elna Siimberg

Omavalitsuse juhatus aseesimees
Elna Siimberg

Ledamöter i Kulturförvaltningen/Kultuuriomavalitsuse liikmed

Toivo Tomingas

Jutta Holst

Leif Strömfelt

Ants Aaman
Ledamot i stiftelsen
Ants Aaman
Sihtasutuse liige

Kontakt med styrelsen/Juhatus e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

Kontakt med redaktionen/Toimetuse e-posti aadressid
fornamn@eestirootslane.ee/eesnimi@eestirootslane.ee

Framsida: På bilden är Ain Sarv och Ervin-Johan Sedman, som satt med i den första styrelsen av SESK.
Foto: Arvo Tarmula

Esikaas: Ain Sarv ja Ervin-Johan Sedman, ERKS-i esimesed juhatus liikmed. Foto: Arvo Tarmula

INNEHÅLLSFÖRTECKNING / SISUKORD

Sid/lk 3	Kulturföreningens sommarprojekt I
Sid/lk 4	Ledaren, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 5	Juhtkiri, <i>Jana Stahl</i>
Sid/lk 6	Historien bakom Nuckö Frihetsmonumet, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 10	Noarootsi Vabandussõja mälestussamba lugu, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 14	Björnen på Runö, <i>Kaarel Lauk</i>
Sid/lk 16	Meenutusi Ruhnu karust, <i>Kaarel Lauk</i>
Sid/lk 18	Kultuuriühingute suveprojektid I
Sid/lk 19	Kulturföreningens sommarprojekt II
Sid/lk 19	Kultuuriühingute suveprojektid II
Sid/lk 20	Ja minns han fagor tien, <i>Toivo Tomingas</i>
Sid/lk 22	Nüüd meenutan ma aegu, <i>Toivo Tomingas</i>
Sid/lk 24	Minnen från Aibolands museums 25-årsjubileum, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 26	Rannarootsi muuseumi 25. juubeliaasta meenutusi, <i>Ülo Kalm</i>
Sid/lk 30	En familj – en historia, <i>Toivo Tomingas</i>
Sid/lk 32	Sellest perest – see lugu, <i>Toivo Tomingas</i>
Sid/lk 34	Kalendarium/Kalender juli–december/juuli–detsember 2018
Sid/lk 35	Jubilarer/Juubilarid
Sid/lk 35	Annons Svenskdagen

Kulturföreningarnas sommarprojekt I

Ormsö kulturläger

Hembygdens kulturforskare
3. - Den inflätade årgången

Ormsö har en lång tradition av att anordna läger för barn (sedan 2000). Sedan 2015 har verksamheten koncentrerat sig på traditionell ormsökultur/estlandssvensk kultur. På Ormsö kulturläger 2015 ägnade man sig dagligen åt talharpspel, tallbarkstäljning, korvstoppning i får fjälster, tillverkning av spelpipor, lieslätter och åt att kommunicera på ormsösvenska.

2016 års läger "Hembygdens kulturforskare" beredde barnen genom olika teman och verksamheter en väg till att utforska sin hembygds kultur.

På 2017 års läger "Jag undersöker" fortsatte undervisningen i hur man samlar in och bevarar kulturarv genom att inspirera barnen att ställa frågor, samt hur man tillägnar sig kulturarvet (genom att delta i frågeprocessen).

2018 års läger "Inflätade" öpp-

nar den helhet som kallas traditionell kultur och det centrala undersökningsämnet den här gången är olika flättekniker (flätor, rep, stolbottnar ol.).

När man forskar om sin hembygd är det viktigt:

- med gemensam erfarenhet för att en ormsögemenskap ska kunna bildas och växa samman
- att skolelever och sommarboende på Ormsö knyter vänskapsband
- att bedriva samarbete med barn, föräldrar och olika lokala föreningar och andra intresserade.

I kulturforskarhänseende gör bekantandet med den traditionella kulturen det möjligt för lägerdeltagarna att använda sina sinnen (syn, hörsel, lukt, smak och känsel) på flera olika sätt, för att sedan förleva upplevelser och erfarenheter med olika verktyg, däribland tekniska sådana.

Lägrets sakkunniga och ledare har erfarenhet och kompetens för att göra Hembygdens kulturfors-

kare 3. – Inflätade till ett innehållsrikt läger.

Projektets målgrupp är ormsöbor (elever på Ormsö skola och sommarboende) i åldrarna 8–15 år. Lägre kan ta emot upp till 50 barn och leds av sakkunniga och lärare ur Ormsös befolkning.

Syftet med lägre är att föra skolungdomar på Ormsö närmare varandra och att genom gemensamma aktiviteter få dem att upptäcka, utforska, uppleva och bevara Ormsös och Svensk-Estlands kulturarv. Huvudvikten i *Hembygdens kulturforskare 3. - Inflätade* ligger vid förståelsen av den traditionella kulturen som helhet och vid bevarande av olika aktiviteter och information utifrån lägerdeltagarnas egna synvinklar med hjälp av modern inspelningsutrustning (stillbilda- och videokamera, diktafon, surfplatta, smart telefon) och traditionella grepp (teckning, skrivande). Under fem dagar får lägerdeltagarna sätta sina kunskaper, kreativitet, företagsamhet, samar-

Fortsättning sid 5

Ülo Kalm, ordförande
Estlandssvenskarnas Kulturförvaltning

Kära läsare!

Nu står solen åter högt och de flyttfåglar som har kommit tillbaka fyller den spirande naturen med sin glada sång.

I fjol var det tio år sedan Kulturförvaltningen grundades. Härmed vill jag därför framföra ett varmt tack till Er alla för allt som Ni med själ och hjärta har gjort under åren för att bevara och föra vidare kulturarvet efter vår unika folkspilla.

Här kommer en liten genomgång över vad som hänt sedan sist.

Den 28 november i fjol hade vi den stora äran att få träffa Urban Ahlin, talman i Sveriges riksdag.

Vid mötet deltog Sveriges ambassadör i Estland Anders Ljunggren, Kristel Engman, ställföreträdande chef vid Estlands Ambasad i Stockholm, kyrkoherde Patrik Göransson i svenska S:t Mikael's församling, Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings vice ordförande Ingegerd Lindström och under tecknad.

Vi gav herr talmannen en genomgång över Estlandssvenskarnas Kulturförvaltnings verksamhet och planer. Vi hörde oss också för om den skolundervisning för estlandssvenskar som riksdagen understödde före andra världskriget. Vad finns det för möjligheter

att återupprätta utbildnings- och kulturstöd för estlandssvenskar?

Under samma resa träffade vi Estlands ambassadör i Stockholm Merle Pajula och ambassadens ställföreträdande chef Kristel Engman och berättade om estlandssvenskarnas verksamhet.

På Svenska institutet träffade vi Cecilia Andrae, verksamhetskoordinator för Östersjöregionen, och hennes kollega, som också fick en genomgång av estlandssvenskarnas verksamhet. Vi talade om svårigheterna med att finansiera anordning av språkpraktik för unga som läser svenska i Estland och att få till stånd undervisning i svenska.

Hos Svenska Akademien träffade vi Riksföreningen Sverige-kontakts generalsekreterare Lars Bergman och Bo Ralph, som fick en genomgång av estlandssvenskarnas verksamhet.

Alla möten var innehållsrika, och jag hoppas att vi lyckades ge en nog täckande genomgång av estlandssvenskarnas väl och ve samt att Sverige åter kan börja ge stöd för att vår undervisning och kultur ska kunna leva vidare.

Den 27 december firade Aibolands museum i Haapsalu sin 25-årsdag. Under ett kvartssekel har ett eget museum vuxit fram tack vare stöd från estniska staten och många estlandssvenskar. Att

museet ligger vid den gamla hamnen i Hapsal har sitt symbolvärde i många ormsö- och nucköbors arbete för att bevara och föra vidare det estlandssvenska kulturarvet. Mycket har hunnits med och framför oss väntar renovering av museets båthus, utbyggnad av hamnläget och uppförande av ett annex.

Den stora utmaningen för museet är filialen på Runö i och med renoveringen av Korsgården. Under de senaste sex åren har vi varje år renoverat eller ställt i ordning något på Korsgården, och detta med hjälp från många frivilliga och stödjare. Vi hoppas stort på att museet Korsgården ska stå färdigrenoverat 2020,

I år kommer verkningarna av museireformen att nå Aibolands museum. Det känns bra att veta att museet kan fortsätta som självständigt museum, och för detta ändamål grundar stiftelsen Hapsal och Läänemaas museer den nya stiftelsen Aibolands museum. För närvarande väntar vi på Kulturminderiets skriftliga godkännande av stiftelsens grundande. Inom den närmaste tiden får vi en exakt tidsplan och hoppas att vi kan fortsätta som stiftelse den 1 juli 2018.

Med önskan om en lycklig, skön och aktiv tid framöver!

På besök hos
Sveriges riksdags talman.

Jana Stahl
Omavalitsuse juhatuse esimees.

Armas lugeja!

Taas päike käib kõrgelt ja saabunud rändlinnud täidavad tärkava looduse oma rõõmsa lauluga.

Kultuuriomavalitsusel möödus eelmisel aastal 10 aastat asutamisest. Siinkohal avaldan siirast tänu Teile kõigile aastate jooksul südamega tehtu eest meie unikaalse rahvakillu kultuuripärandi hoidmisel ja edasikandmisel.

Annan väikese ülevaate vahepealsest ajast.

Eelmisel aastal 28. novembril oli meil suur au kohtuda Rootsi Riigipäeva spiikri Urban Ahliniga.

Kohtumisel osalesid Rootsi Suursaadik Eestis Anders Ljunggren, Eesti Suursaatkonna Stockholmis asejuht Kristel Engman, Rootsi-Mihkli koguduse õpetaja Patrik Göransson, Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse

aseesimees Ingegerd Lindström ja Ülo Kalm.

Härri spiikrile andsime ülevaate Eestirootslaste Kultuuriomavalitsuse tegevusest ja plaanidest. Samuti tundsimme huvi enne II maailmasõda Riigipäeva poolt toetatud eestirootslaste koolihariduse seisukohta. Missugused on võimalused taastada toetus eestirootslaste hariduse ja kultuuri valdkonnale?

Sama reisi raames kohtusime Stockholmis Eesti Suursaadiku Merle Pajula ja saatkonna asejuhi Kristel Engmaniga ja tutvustasime eestirootslaste tegemisi.

Rootsi Instituudis kohtusime Läänemere regiooni tegevuse koordinaator Cecilia Andrae ja tema kolleegiga, kellele andsime samuti ülevaate eestirootslaste tegevusest. Rääkisime vajadusest Eestis rootsi keelt õppivate noorte keelepraktika korraldamise rahastamise raskustest ja rootsi keele õppe korraldamisest.

Rootsi Akadeemias kohtusime Riksföreningen Sverigekontakt peasekretäri Lars Bergmani ja Bo Ralphiga, kellele andsime ülevaate eestirootslaste tegevusest.

Kõik kohtumised olid sisukad ja loodan, et suutsime anda piisava ülevaate eestirootslaste rõõmudest ja probleemidest ning tulevikus saab taastatud Rootsi riigi poolne toetus meie hariduse ja kultuuri edendamisele.

27. detsembril tähistas Rannarootsi muuseum Haapsalus oma 25. juubelit. Veerand sajandiga on tänu Eesti riigi ja paljude eestirootslaste toele rajatud oma muuseum. Muuseumi asukoht Haapsalu Vana sadama kõrval on sümboolne paljudele Vormsi ja Noarootsi rootslastele hoidmaks ja edasikandmaks rannarootsi kultuuripärandit. Palju on jõutud, ees seisab muuseumi paadimaja rekonstrueerimine, sadamakoha väljaehitamine ja abihoone ehitamine.

Muuseumi filiaal Ruhnu saarel Korsi talukompleksi renoveerimisega on muuseumi suur väljakutse. Viimased 6 aastat oleme igal aastal Korsi talu juures midagi taastanud või korrastanud ja seda paljude vabatahtlike ning toetajate abiga. Väga loodame, et 2020. aastal saab Korsi talu täielikult renoveeritud muuseumiks.

Tänavu jõuab järg muuseumide reformiga Rannarootsi muuseumini. Head meelt valmistab teadmine, et muuseum saab jätkata iseseisva muuseumina ja selleks asutab sihtasutus „Haapsalu ja Läänemaa muuseumid“ uue sihtasutuse „Rannarootsi Muuseum“. Hetkel ootame Kultuuriministeeriumi kirjalikku nõusolekut sihtasutuse moodustamise kohta. Täpne ajakava selgub lähiajal ja loodame et 1. juulist 2018 jätkame sihtasutusena.

Õnnelikku, kaunist ja tegusat aega teile kõigile!

Fortsättning från sidan 3

betsförmåga och forskarfärdighet, och även sin fysiska styrka på prov.

Samtidigt erbjuder lägret en möjlighet till ett innehållsrikt och aktivt skollov.

De som har varit på lägret Hembygdens kulturforskare har

- fått utveckla en mer värdesät-

tande hållning gentemot estlands-svenska kulturtraditioner

- tillägnat sig nya traditionella, men även moderna praktiska kunskaper

- breddat sin horisont, sin kunskap och sin erfarenhet för att bedriva verksamhet rörande hembygdsforskning

- fått umgås mer aktivt och ut-

byta erfarenheter med barn, ledare och föräldrar i Ormsös befolkning.

- fått umgås mer aktivt och utbyta erfarenheter med barn, ledare och föräldrar i Ormsös befolkning.

Alla som har deltagit i lägret känner sig tillhöriga den estlands-svenska kultursfären och har en känsla för och sätter värde på sin hemörs särprägel.

Historien bakom Nuckö Frihetsmonument

Ülo Kalm

Idén att resa ett minnesmärke över Frihetskriget väcktes på Nuckö församlings plenarsammanträde 1929, och projektet påbörjades sedan av kommitténs ordförande Karl Österman. Planen utarbetades av den kände arkitekten Eugen Sakkarias från Tallinn. Monumentet uppfördes av den lokale byggmästaren Mathias Pelmas. Bygget kostade 937 kronor, vilket till större delen täcktes in av donationer och lotteriintäkter. För att täcka utgifterna fick man även ekonomiskt bidrag från Läänemaa länsstyrelse och från företrädare för Paskleps, Sutleps och Rickuls kommuner.

På den övre delen av monumentets framsida sitter det en granittavla med text på estniska och svenska inhuggen i stenen: "Au Jumalale. Mälestus langenuile. Tänuulik Noarootsi" / Gud till ära. Minne för de fallna. Det tacksamma Nuckö". Nedtill på framsidan sitter det en granittavla med namnen på de 12 soldater som stupade i Frihetskriget:

Aleksander Alman	Aleksander Kibus
Friedrich Bahrman	August Puskov
Alfred Engman	Anton Puuri
Anton Freiman	Ivan Romanov
Aleksander Kadanik	Rudolf Söderholm
August Kibus	Albert Viksten

Nuckö Frihetsmonument efter invigningen 1935.

Foto: A. Mittal

På baksidan sitter det en granittavla, där namnen på de 44 soldater som stupade i Första världskriget står inhuggna:

Juhan Adman	Aleksander Granberg
Aleksander Ambros	Eduard Kopamees
Johannes Ambros	August Küttmurd
Juhannes Ambros	Johannes Küttmurd
Mathias Bedman	Kustav Kärrman
Villem Bombas	Herman Loorents
Kristof Brus	August Mensas
Aleksander Eerman	Johannes Michels
Aleksander Eichorn	Kristof Nibon
Aleksander Engbusk	August Niglas
Hans Vitman	Johannes Niglas
Anton Pajus	August Sündeva
Jaan Petter	Aleksander Söderholm
Vladimir Pruuel	Anders Talbak
Hans Puuri	Villem Teichman
Aleksander Rebhuhn	Johannes Timmerman
Anton Roberg	Johannes Treier
Johannes Rudeström	Johannes Undo
Johannes Sekubon	August Valgemäe
Friedrich Simonson	Kustav Viiland
Aleksander Sondberg	Karl Faltis
Johannes Stenkelman	Anton Österman

Till invigningen av Nuckö Frihetsmonument mitt på dagen den 10 juni 1935 hade runt ett tusental människor samlats. Inledningstal hölls av kommittéordförande Karl Österman, varefter monumentet invigdes av ombudet för riksäldsten, republikens regering och försvarets överbefälhavare, överste Jaakson. Under välsignelseceremonin hölls predikan på estniska av ormsöprästen Hjalmar Pöhl och på svenska av nucköprästen Sven Danell.

Monumentet förstördes av sovjetmakten 1948. Min mor har berättat för mig om förstörelsen av monumentet, som hon hörde talas om det och mindes det. Det första försöket att spränga monumentet misslyckades. Det bjöd sovjetmakten motstånd av sig självt. Antagligen gjordes en felbedömning vid beräkningen av hur mycket sprängämne som behövdes. Laddningen som placerats ut lyckades nämligen vid detonerings bara slita av några stenar i sidan på monumentet, utan att tillfoga det större skada. Det gick någon vecka, och så en natt hördes ekot av en kraftig explosion över byn. Följande dag spreds i byn den sorgsna nyheten, att Nuckö Frihetsmonument under natten hade sprängts i luften. Explosionen hade skjutit iväg stenbitar ur monumentet över hela kyrkogården. Lokalborna började vänta på vad som skulle hända härnäst. Dagarna gick, men på kyrkogården möttes folket bara av en nedslående utsikt. Man enades om att det inte kunde fortsätta så, och samlade ihop bitarna av monumentet. Man hittade en passande plats att lägga bitarna av monumentet på baksida av konfirmationshuset, ett gammalt silohål som stod oanvänt. Bitarna av monumentet bars dit och grävdes ned där. Vid foten av monumentet placerades det malmkors som hade prytt dess topp och som klarat sig i explosionen. Det låg där ännu 1964.

Såvitt man vet togs korset vidare till kyrkan och placerades i en nisch vid sidan om porten. "Vissa" ansåg dock att det varken var lämpligt att korset alls fanns eller att det stod där det stod, så för att rädda det blev det till att gömma det och låta det vänta på framtiden.

*Nuckös förstörda
Frihetsmonument, 1964.
Foto: Maida Limbak*

Vid Nuckös första hembygdsdagar 1988 kallade Ervin-Johan Sedman och Peeter Undo samman dem som var på plats till att återuppföra Nuckö Frihetsmonument och startade en pengainsamling.

Eftersom ursprungsplatsen var okänd, blev det till att börja från noll. Till stor hjälp kom minnesanteckningar förda av Linda och Arnold Kibus, som tidigare hade bott i Nuckö. Arnold arbetade som kyrkogårdsvaktmästare, och och när jag talade med honom om planerna på att återuppföra monumentet lät han mig tjänstvilligt titta igenom hans fotoalbum, för att hitta en bild på monumentet. Han visste säkert, att hans familj även hade kvar programmet från invigningen av monumentet, och av det beställde jag kopior, var-

efter jag återlämnade originalet till ägaren. Projektet att återuppföra monumentet styrdes upp av arkitekt Ervin-Johan Sedman. För honom var detta material till stor hjälp vid planeringen av projektet. Med hjälp av fotot fick Ervin-Johan fram monumentets proportioner,

granit-tavlornas storlek och placering samt de estniska och svenska texterna på den övre tavlan. I programmet från invigningen monumentet stod namnen på dem som stupat i Första världskriget och Frihetskriget listade.

Estlandssvenskarnas kulturförning och kommunen planerade att arrangera den andra upplagan av Nuckö hembygdsdagar sommaren 1990. Vi satte som mål att återuppföra monumentet och högtidligt återinviga det till hembygdsdagarna.

De privata donationer som kom in till finansieringen av återuppförandet uppgick till 9 800 rubel och täckte nästan hälften av kostnaderna för arbetet. För att få ihop de pengar som saknades hörde jag därför av mig till alla institutioner som hade med Nuckö att göra med erbjudandet om att stödja återuppförandet av monumentet. Återuppförandet av Nuckö Frihetsmonument fick stöd av Kemi- och

Farmacifabriken, Estlands Biograf-förbund, Tallinnfilm, Tallinns Modhus, tillverkarsammanslutningen Norma, Republikens Växtskyddscentral, fiskarkolchosen Lääne Kalur och Haapsalus Kolchosers Byggnadskontor med totalt 10 250 rubel. De sammanlagda kostnaderna för återuppförandet av Nuckö Frihetsmonument uppgick till 20 050 rubel.

Innan återuppförandet påbörjades blev det känt vad som hade hänt med malmkorset i toppen av monumentet. Återigen var det Arnold Kibus förtjänst. När jag frågade Arnold om korset på monumentet svarade han: "Naturligtvis vet jag var korset är." Och så visade han mig till ett rum under klocktornet i Nuckö kyrka och pekade mot en vägg, där det under åren hade ansamlats rester av byggmaterial. Han sade: "Här står också monumentets kors gömt." Tillsammans satte vi igång med att städa ur platsen han angett, efter ett tag syntes spetsen på korset, och snart fick vi också fram det. Av en närmare titt på korset framgick det att det i mitten hade en synlig spricka från då monumentet sprängdes.

Samtidigt hade dock arbetena för att återuppföra monumentet börjat och kommit till den etapp då korset skulle sättas på plats. När byggarbetarna bar ut korset ur kyrkan gick det av på mitten. Det var ont om tid, och därför bad man om hjälp från en lokal svetsare, som svetsade ihop korset. Arbetet fortsatte. Monumentet återuppfördes av företagsgruppen Eesti Restauraator.

På morgonen den 24 juni 1990 stod Nuckö Frihetsmonument stolt på sin egen plats på Nuckö kyrkogård, och den högtidliga återinvigningen kunde börja. Till invigningen av Nuckö Frihetsmonument kom människor från när

och fjärran, alla för att få del av en historisk händelse, som de i sina hjärtan så länge väntat på.

Nuckö Frihetsmonument återinvigdes jag med tacksamhetskänslor inför alla. Monumentet välsignades av ärkebiskop Kuno Pajula, läänemaapastorn Tiit Salumäe, Noarootsi församlingspräst Leevi Reinaru och prästerna Bruno Haselblatt och Harry Wahlsberg.

Nuckö Frihetsmonument återinvigdes innan Republiken Estland återutropade sin självständighet i augusti samma år, vilket i sig var ett modigt företag och ett föredöme för många.

Vid återinvigningen av Nuckö Frihetsmonument uttrycktes en önskan om att föreviga minnet av dem som stupade i Andra världskriget och av de nucköbor som deporterades till Sibirien och dog där.

Här uppstod en ny utmaning – att ta reda på namnen till alla dem, vars minne skulle hedras.

Nästan under nio år vände sig människor till kommunhuset för att ge uppgift om sina släktingars hemska öde. 1993 grundades Rickul/Nuckö Hembygdsförening i Sverige, med vilken vi utväxlade listor för att folk skulle få möjlighet att komma in med kompletteringar och rättningar. Varje år tillkom allt fler namn, allt som allt 138. Granittavlorna till minne av de nucköbor som stupade under Andra världskriget formgavs av Läänemaas länsarkitekt Tõnis Padu och tillverkades av stenhuggare Aleksander Jõkk. Initiativet finansierades med 3 398 kronor från privatpersoner och med 9 602 kronor från Nuckö kommun, allt som allt med 13 000 kronor.

25 juli 1999 invigdes minnestavlorna vid båda sidorna av Nuckö Frihetsmonument.

Invigningen av minnestavlorna över dem som stupade i Andra världskriget, 1999.

Foto: Ruth Nugin

Namnen på dem som stupade i Andra världskriget:

Edvin Adelman	Ninetta Hemmelberg	Alfred Merilo	Robert Roogla
Felix Allmere	Eduard Hemmelberg	Johannes Metsatalu	Friedrich Schönberg
Lembit Allmere	Oskar Isberg	Kristiina Metsatalu	Johannes Schönberg
Artur Alljärv	Jaan Jaagupsoo	Oskar Mikman	August Stubender
Georg Aman	August Joëmaa	Leohard Niibon	Axel Söderholm
Oskar Aman	Adolf Jöers	Rudolf Niils	Richard Söderholm
Arnold Amberman	Johannes Kaav	August Niit	Fridolf Thansaeri
Friedrich Ambros	Madis Kaevats	Anton Nilsson	Elof Thomson
Herman Ambros	Albert Kasela	Johannes Nyholm	Harry Thomson
Oskar Ambros	Johannes Kasemaa	Adolf Nyman	Artur-Tõnis Tiik
Robert Ambros	Artur Kaustel	Leo Nyman	Edward Timmerman
Johannes Ambrus	Viktor Klaas	Alfred Paesüld	Voldemar Timmerman
Voldemar Ambrus	Artur Kliss	Jaan Paesüld	August Toomiste
Albert Aruvee	Hugo Kliss	Martin Pajus	Juhan Treier
Leopold Backman	Artur Koinberg	Aarne Palmik	Johannes Undo
Arseni Barman	Albert Koolmeister	Artur Palmik	Herbert Vahesaar
Alexander Bedman	Paul Kopamees	Johannes Pass	Johannes Vaikre
Alfred Berkman	Fridolf Krusman	Arved Peedu	Alexander Vanaus
Artur Berkman	Elmund Krusman	Gottfrid Peedu	Arnold Veli
Gustaf Berkman	Arno Kruusmaa	Arnold Plaas	Aleksander Vellenurm
Johannes Berkman	Rudolf Kuuskman	Elmar Plaas	Alfred Vesterblom
Arvid Blees	Aksel Laanes	August Ploompuu	Maria Vesterblom
Karl Blees	Arne Laanes	Johannes Pruus	Mathias Vesterblom
Nikolaus Blees	August Laidmets	Aksel Puuri	Paul Vesterblom
Mina Blees	Alvar Lemberg	Aleksander Puuri	Axel Vestersten
Arthur Brandt	Axel Lemberg	Robert Pärigmaa	Axel Vestersten
Herman Bruus	Alexander Lepa	Ernst Raagmaa	Fridolf Vestersten
Liisu Bruus	Karl Lillemägi	Olaf Raagmaa	August Viiaand
Miili Bruus	Edgar Marr	Rudolf Rant	Fridolf Viksten
Eduard Mathiesen	Eduard Mathiesen	Jüri Raudoja	Leena Viksten
Oskar Engman	Johannes Mathiesen	Mihkel Raudoja	Vaike Välja
Rudolf Engman	Arkadi Meister	Amandus Remla	Johannes Kaevats
Robert Freiman	Artur Meister	Arnold Remmal	Harri Kallaste
Mattias Friman	Feliks Meister	Aleksander Rohtlaan	Robert Halberg
Valter Meister	Oskar Roogla		

Nuckö Frihetsmonument restaurerades åren 2011–2012. Arbetet utfördes av Reartis OÜ och skulptören tillika restauratören Paul Uibopuu. Stöd kom från Fornvårdsmyndigheten – 4 000 euro, 13 privatpersoner – 1 975 euro, Nuckö kommun – 1 105 euro och Rickul/Nuckö Hembygdsförening – 1 597 euro, sammanlagt 8 677 euro.

Återigen står Nuckö Frihetsmonument vid Nuckö kyrkogård i Hosby i Läänemaa, där minnet av de soldater som stupade i kriget och dem som dog i fångläger i Sibirien finns förevigat, för att påminna dagens och framtida generationer om priset för vår frihet.

Med en djup bugning frambär vi till er vår stora aktning och ett hjärtligt tack!

Nuckö Frihetsmonument hösten 2017
Foto: Ülo Kalm

Noarootsi Vabadussõja mälestussamba lugu

Ülo Kalm

Noarootsi Vabadussõja mälestussamba rajamise idee kerkis üles Noarootsi koguduse täiskogu koosolekul 1929. aastal, mille hiljem algatas komitee esimees Karl Österman. Kavandi valmistas Tallinna tuntud arhitekt Eugen Sakkarias. Mälestussamba ehitas kohalik ehitusmeister Mathias Pelmas. Samba ehitamine läks maksma 937 krooni, mis suuremalt osalt kaeti annetustest ja loteriidest laekunud rahast. Kulude katteks saadi rahalist toetust ka Lääne Maavalitsuselt ja Paslepa, Sutlepa ning Riguldi valla esindajatelt. Samba esikülje ülemisel osal asub graniittahvel eesti- ja rootsikeelsete kivisse raiutud tekstidega „Au Jumalale. Mälestus langenuile. Tänuelik Noarootsi“ / Gud till ära. Minne för de fallna. Det tacksamma Nuckö“. Esikülje alumises osas graniittahvel, millesse on raiutud 12 Vabadussõjas langenud kangelase nimed:

Aleksander Alman	Aleksander Kibus
Friedrich Bahrman	August Puskov
Alfred Engman	Anton Puuri
Anton Freiman	Ivan Romanov
Aleksander Kadanik	Rudolf Söderholm
August Kibus	Albert Viksten

Tagumisel küljel asub graniittahvel, millesse on raiutud 44 I maailmasõjas langenud kangelase nimed:

Juhan Adman	Aleksander Granberg
Aleksander Ambros	Eduard Kopamees
Johannes Ambros	August Küttmurd
Juhannes Ambros	Johannes Küttmurd
Mathias Bedman	Kustav Kärrman
Villem Bombas	Herman Loorents
Kristof Brus	August Mensas
Aleksander Eerman	Johannes Michels
Aleksander Eichorn	Kristof Nibon
Aleksander Engbusk	August Niglas
Hans Vitman	Johannes Niglas
Anton Pajus	August Sündeva
Jaan Petter	Aleksander Söderholm
Vladimir Pruuel	Anders Talbak
Hans Puuri	Villem Teichman
Aleksander Rebhuhn	Johannes Timmerman
Anton Roberg	Johannes Treier
Johannes Rudeström	Johannes Undo
Johannes Sekubon	August Valgemäe
Friedrich Simonson	Kustav Viiaand
Aleksander Sondberg	Karl Faltis
Johannes Stenkelman	Anton Österman

2017. aasta mälestuspäeval ehtisid monumenti kaunid lilled.
Foto: Ingegerd Lindström

Noarootsi Vabadussõja mälestussamba pidulikule avamisele 10. juuni keskpäeval 1935. a oli kogunenud umbes tuhatkond inimest. Avasõnad ütles komitee esimees Karl Österman, mille järel avas mälestussamba Riigivanema, Vabariigi Valitsuse ja kaitseväge ülempühataja esindaja kolonel Jaakson. Õnnistamistalitusel pidas eestikeelse jutluse Vormsi õpetaja Hjalmar Pöhl ja rootsikeelse jutluse Noarootsi koguduse õpetaja Sven Danell.

Sammas hävitati nõukogude võimu ajal 1948. aastal. Ema jutustas minule samba hävitamise loo nii, nagu tema seda oli kuulnud ja mäletas. Esimene katse sammas õhku lasta ebaõnnestus. Sammas osutas nõukogude võimule oma-moodi vastupanu. Arvatavasti tehti samba õhkimiseks vajamineva lõhkeaine koguse arvutamisel vale-arvestus. Nimelt suutis paigaldatud laeng plahvatades rebida samba ühe külje pealt vaid mõned kivid, tegemata sambale suuremat kahju. Möödus mõni nädal ja ühel ööl kostus üle küla võimsa plahvatuse kaja. Järgmisel päeval levis külas kurb uudis, et öösel lasti Noarootsi Vabadussõja mälestussammas õhku. Plahvatus oli lennutanud mälestussamba kivitükid mööda kalmistut laiali. Kohalikud elanikud jäid äraootavale seisukohale, mis saab edasi. Päevad möödusid ja jätkuvalt võttis inimesi kalmistul vastu masendav vaatepilt. Ühiselt otsustati, et nii enam jätkuda ei saa, ja mälestussamba tükid koguti kokku. Sobiv koht mälestussamba tükide jaoks leiti leerimaja taga, kasutuseta seisvas vanas siloaugus. Mälestussamba tükid veeti ja maeti sinna. Mälestussamba jalamile asetati samba tippu kaunistanud ning plahvatuses säilinud malmist rist, mis lebas seal veel 1964. aastal. Teadaolevalt viidi rist edasi kirikusse ja paigutati välisukse

kõrvale seinanišši. Risti olemasolu ja asukoht ei olnud aga „kellegi“ arvates kohane ja risti päästmiseks tuli see peita ning jätta oma tulevikku ootama.

*Purustatud Noarootsi Vabadussõja mälestussamba jalamil Ervin-Johan Sedman 1988.
Foto Heinrich Paalvelt.*

Noarootsi I Kodukandipäevadel 1988. aastal kutsusid Ervin-Johan Sedman ja Peeter Undo kohalolijaid üles Noarootsi Vabadussõja mälestussammast taastama ja algatasid korjanduse.

Kuna algse projekti asukoht oli teadmata, tuli alustada nullist. Suur abi oli samas külas elanud Linda ja Arnold Kibuse meenutustest. Arnold töötas Noarootsi kalmistuvahina ja temaga mälestussamba taastamise plaanist rääkides oli talahkelt nõus oma fotoalbumid läbi vaatama, et leida mälestussamba foto. Ta teadis kindlalt, et perel on alles ka Noarootsi mälestussamba avamise kava. Nii saingi mõne aja pärast J. Grünthali foto mälestussambast ja mälestussamba avamise kava, millest tellisin koopiad, tagastades originaalid omanikule. Mälestussamba taastamise projekti koostas arhitekt

Ervin-Johan Sedman. Temale olid materjalid projekti koostamisel suureks abiks. Foto järgi tuletas Ervin-Johan mälestussamba proportsioonid ja graniittahvlite suurused, asukohad ning ülemise tahvli

eesti- ja rootsikeelsed tekstid. Mälestussamba avamise kava peal olid kirjas I maailmasõjas ning Vabadussõjas langenute nimed.

Eestirootslaste Kultuuri Seltsi ja valla koostöös plaanisime korraldada Noarootsi II Kodukandipäevad 1990. aasta suvel. Eesmärgiks seadsime Kodukandipäevadeks mälestussammas taastada ja pidulikult taasavada.

Mälestussamba taastamise rahastamiseks laekunud eraannetused, summas 9 800 rubla, katsid pea poole tööde kulust. Nii pöördusin puudu olnud summa saamiseks kõikide Noarootsiga seotud asutuste poole ettepanekuga toetada mälestussamba taastamist. Noarootsi Vabadussõja mälestussamba taastamist toetasid: Keemia- ja Farmaatsiatehas, Eesti Kinoliit, Tallinnfilm, Tallinna Moemaja, tootmiskoondis Norma,

Vabariiklik Taimekaitsejaam, karulrikolhoos Lääne Kalur, Haapsalu KEK, kokku summas 10 250 rubla. Noarootsi Vabadussõja mälestussamba taastamise kulud kokku olid 20 050 rubla.

Enne taastamistööde algust kerkis üles mälestussamba tipus olnud malmristi saatuse. Taas oli abiks Arnold Kibus. Tema käest mälestussamba risti kohta küsides vastas Arnold: "Loomulikult ma tean, kus rist asub". Nii juhatas ta mind otse teed Noarootsi kiriku kellatorni all asuvasse ruumi ning osutas taha seinale, mille ette oli aastate jooksul kogunenud ehitusmaterjalide jääke. Ta ütles: "Sinna ongi mälestussamba rist peidetud." Üheskoos asusime näidatud kohta puhastama ja mõne aja pärast paisis risti ots ning varsti oligi ta käes. Risti lähemal uurimisel selgus, et mälestussamba õhkimisel oli risti keskk kohta tekkinud silmaga nähtav pragu.

Vahepeal olid aga alanud mälestussamba taastamistööd ja samba taastamine jõudnud risti paigaldamise etapini. Hetkel, mil ehitusmehed kandsid risti kirikust välja, murdus see keskelt pooleks. Aega nappis ja nii sai abi palutud kohaliku majandi keevitajalt, kes risti kokku keevitas. Töö jätkus. Mälestussamba taastas koondis „Eesti Restauraator“.

1990. a 24. juuni hommikul seisis Noarootsi Vabadussõja taastatud mälestussammas uhkelt oma kohal Noarootsi kalmistul ja pidulik taasavamine võis alata. Noarootsi mälestussamba avamisele kogunes inimesi lähedalt ja kaugelt, kes kõik tulid osa saama ajaloolisest sündmusest, mida südames oldi nii kaua oodatud.

Noarootsi Vabadussõja mälestussamba taasavasin tänutundega kõigile. Sambale andsid õnnistuse

peapiiskop Kuno Pajula, Lääne praost Tiit Salumäe, Noarootsi koguduse õpetaja Leevi Reinaru, õpetajad Bruno Hasselblatt ja Harry Wahlsberg.

Noarootsi Vabadussõja mälestussammas taastati enne Eesti Vabariigi taasiseseisvumise välja kuulutamist sama aasta augustis, mis oli omamoodi julge ettevõtmine ja eeskujuks paljudele.

Noarootsi Vabadussõja mälestussamba taasavamisel avaldati soovi jäädvustada II maailmasõjas hukkunud, samuti Siberisse küüditatud ning seal hukkunud noarootslaste mälestus.

Ees seisis uus väljakutse - teada saada kõikide inimeste nimed, kelle mälestus jäädvustada. Pea üheksa aastat andsid inimesed vallamajja teada oma lähedaste

kurvast saatusest. 1993. aastal asutati Riguldi-Noarootsi Kodukandiühing Rootsis, kellega vahetasime ja avalikustasime nimekirju, et inimesed saaksid teha täiendusi-parandusi. Igal aastal lisandusid uued ja uued nimed, kokku 138.

II maailmasõjas hukkunud noarootslaste mälestuse jäädvustamise graniidist mälestustahvlid kujundas Lääne maakonna arhitekt Tõnis Padu ja valmistas kiviraidur Aleksander Jõkk. Algatust rahastasid eraannetajad 3 398 krooni ja Noarootsi vald 9 602 krooni väärtuses, kokku summas 13 000 krooni.

25. juulil 1999. aastal avati mälestustahvlid Noarootsi Vabadussõja mälestussamba mõlemal küljel.

*Noarootsi Vabadussõja mälestussamba taasavamine 1990.
Foto Heinrich Paalvelt.*

II maailmasõjas hukkunute nimed:

Edvin Adelman
Felix Allmere
Lembit Allmere
Artur Alljärv
Georg Aman
Oskar Aman
Arnold Amberman
Friedrich Ambros
Herman Ambros
Oskar Ambros
Robert Ambros
Johannes Ambrus
Voldemar Ambrus
Albert Aruvee
Leopold Backman
Arseni Barman
Alexander Bedman
Alfred Berkman
Artur Berkman
Gustaf Berkman
Johannes Berkman
Arvid Blees
Karl Blees
Nikolaus Blees
Mina Blees
Arthur Brandt
Herman Bruus
Liisu Bruus
Miili Bruus
Eduard Derblom
Oskar Engman
Rudolf Engman
Robert Freiman
Mattias Friman
Valter Meister

Ninetta Hemmelberg
Eduard Hemmelberg
Oskar Isberg
Jaan Jaagupsoo
August Jõemaa
Adolf Jöers
Johannes Kaav
Madis Kaevats
Albert Kasela
Johannes Kasemaa
Artur Kaustel
Viktor Klaas
Artur Kliss
Hugo Kliss
Artur Koinberg
Albert Koolmeister
Paul Kopamees
Fridolf Krusman
Elmund Krusman
Arno Kruusmaa
Rudolf Kuuskman
Aksel Laanes
Arne Laanes
August Laidmets
Alvar Lemberg
Axel Lemberg
Alexander Lepa
Karl Lillemägi
Edgar Marr
Eduard Mathiesen
Johannes Mathiesen
Arkadi Meister
Artur Meister
Felix Meister
Oskar Roogla

Alfred Merilo
Johannes Metsatalu
Kristiina Metsatalu
Oskar Mikman
Leohard Niibon
Rudolf Niils
August Niit
Anton Nilsson
Johannes Nyholm
Adolf Nyman
Leo Nyman
Alfred Paesüld
Jaan Paesüld
Martin Pajus
Aarne Palmik
Artur Palmik
Johannes Pass
Arved Peedu
Gottfrid Peedu
Arnold Plaas
Elmar Plaas
August Ploompuu
Johannes Pruus
Aksel Puuri
Aleksander Puuri
Robert Pärigmaa
Ernst Raagmaa
Olaf Raagmaa
Rudolf Rant
Jüri Raudoja
Mihkel Raudoja
Amandus Remla
Arnold Remmal
Aleksander Rohtlaan

Robert Roogla
Friedrich Schönberg
Johannes Schönberg
August Stubender
Axel Söderholm
Richard Söderholm
Fridolf Thansaeri
Elof Thomson
Harry Thomson
Artur-Tõnis Tiik
Edward Timmerman
Voldemar Timmerman
August Toomiste
Juhan Treier
Johannes Undo
Herbert Vahesaar
Johannes Vaikre
Alexander Vanaus
Arnold Veli
Aleksander Vellenuurm
Alfred Vesterblom
Maria Vesterblom
Mathias Vesterblom
Paul Vesterblom
Axel Vestersten
Axel Vestersten
Fridolf Vestersten
August Viand
Fridolf Viksten
Leena Viksten
Vaikke Välja
Johannes Kaevats
Harri Kallaste
Robert Halberg

Noarootsi Vabadussõja mälestussammas restaureeriti aastatel 2011–2012.

Töö teostas Reartis OÜ, skulptor-restaureaator Paul Uibopuu. Toetasid Muinsuskaitseamet – 4 000€, 13 eraisikut – 1 975€, Noarootsi vald – 1 105€ ja Riguldi-Noarootsi Kodukandiühing – 1 597€, kokku summas 8 677€.

Läänemaal Hosby külas Noarootsi kalmistul seisab taas Noarootsi Vabadussõja mälestussammas, kus on jäädvustatud sõdades langenud kangelaste ja Siberi vangilaagrites hukkunute mälestus, meenutamaks tänastele ja tulevastele põlvedele meie vabaduse hinda.

Teile kuulub meie siiras austus, südamlük tänu ja sügav kummardus!

2017. aasta mälestushetkel osalesid Roger Rönnerberg Soomest, Ülo Kalm Rannarootsi muuseumist, piiskop Tiit Salumäe ja kirikuõpetaja Leevi Reinaru.

Foto: Aare Kalm

Björnen på Runö

Kaarel Lauk

Nu flera år sedan, i vackra vårmånaden april 2006, kom en björn till Runö. Här några minnen från den roliga tiden.

De första som märkte vår björn var besättningen på en trållare från Ösel, som tisdagen den 10 april fiskade i trakten av Runö. Besättningsman Kaido Tiit berättar: "Vi trålade strömming väster om Runö. På morgonen såg vi en mörk, oformlig gestalt nära stranden på isen vid Holma. Vi spanade med kikaren för att klura ut vad för sattyg det kunde vara – för stort för att vara en människa, såg mera ut som något slags djur. Vi ringde gränsvakterna på ön och de berättade senare att de funnit björnsår." I nyheterna kunde man läsa att på tisdagen märkte besättningen på en trållare i Rigabukten en brunbjörn som strosade på en drivande isbank 12 kilometer nordväst om Runö. Värde att notera är reporterns korrekthet, då han preciserar att det rör sig om en brunbjörn.

Björnen landsteg fem dagar senare, söndagen den 16 april. Spåren hittades av familjen Kaljulaid, som råkade promenera på stranden vid Norrkeld. Riina Kaljulaid: "Vi gick till fots från byn till stranden för att promenera där dagen efter påsk. Det var två båtar på stranden – Karls blå och en till. Männen hade varit på sjön – och vi såg konstiga stora spår, som ledde från havet vid båtarna bort längs stranden mot Limo. Sulev trodde det var björnsår och ringde de lokala gränsvakterna och bad dem komma och titta. Gränsvakterna kom tillsammans

Varningsskylt: Se upp för björn!

med män från byn efter ett tag, men vi började följa spåren redan innan de kommit. Vid Limo bastu svängde vi tillbaka mot byn, spåren gick vidare mot Ringsudden. Senare såg vi ständigt björnsår både på den sandiga skogsvägen och på stranden. Vi var rädda för björnen, hela tiden var vi lätt på vår vakt, oroliga för vår familj, boskapen och åkrarna."

Björnen blev i ett slag berömd inte bara i hela Estland, utan även i Lettland och på andra håll i världen. Att det handlade om en björn från Lettland var ett "faktum" som jag var far till. På någon av alla reportrarnas frågor om var björnen kunde ha kommit ifrån svarade jag att "den kom nog från Lettland – vinden blåste därifrån". Det räckte för att letterna genast skulle sända hit en reporter från tidningen Diena. Den unga damen deltog aktivt i sökandet efter sitt hemlands försvunna björn och ännu långt senare ringde hon ofta och frågade "što novovo ob medvedja?" – "vad nytt om björnen?" Var vinden hade blåst ifrån hade jag förstås inte en

susning om, vem minns väl något sådant i efterhand.

Med letterna är ännu en lustig historia kring vår björn förbunden. När president Ilves senare, i oktober, under sitt Rigabesök, fick frågan om Runöbjörnens öde, lugnade han grannarna i söder och lovade, att deras Lāčplēsis inte skulle behövas. Letternas nationalepos är ju Lāčplēsis – Björndödaren. För övrigt är deras analog till vårt Frihetskors, hedersutmärkelsen för insatser i Frihetskriget, benämnd Björndödarorden.

Den 18 maj kom Runöbjörnen på tal även under regeringens presskonferens. Estlands radio: "Vem skyddar befolkningen på en liten ö i Estland för björnen? Många vågar inte gå ut och bland människorna sprids instruktionen att om ni ser björnen, gör er så långa ni kan, vifta med händerna, så blir björnen så rädd att den skiter på sig. Ska vi skratta eller gråta när vi hör det?" På det svarade Villu Reiljan, dåvarande miljöminister och genial historieberättare: "Ja, det är sant, att på Runö har vi ett

*Björnsår i sanden.
Foto: Kaarel Lauk*

sådan problem, människorna är inte beredda på samlevnad med björnen och björnen inte heller beredd på samlevnad med dem. Där är situationen knepig. Jag kan intyga för er, att nu i helgen kommer sakkunniga att åka dit, tre män, med en sakkunnig hund, och björnfrågan tas upp till diskussion, om den ska sövas ner och förflyttas till ett annat område eller om den ska sövas ner för en längre tid. Vi vet det inte och det är inte uteslutet tyvärr, för jag intygar för er, att det är sakkunniga som åker dit, som är specialister i björnfrågan. De åker under ledning av vår skogsavdelnings specialist på området, Kaarel Rohu, en kommer från Ösel, en från Tallinn, och där kommer en särskild björnhund också. Som känner till björnens själsliv och har umgåtts med den även förut.

Tveklöst är umgänge med en björn något extremt. Man kommer såklart att försöka få den att stå still och söva den, men några garantier, att kunna säga, att han beter sig just så, den här björnen, som man tror, det är inte säkert. Han är ingen cirkusbjörn, han är en riktig björn i naturen och björnen är ett oförsägbart och mycket mäktigt djur. Så att det finns problem där och

naturligtvis har runöborna själva också skapat problem med sin björnturism. När naturvårdarna la ut mat åt björnen, så att den skulle börja äta där och sen så sakteliga få mat som gav den djupare sömn, lagom lång sömn, så att den kunde transporteras bort, så samlades alla runöborna för att titta på den varje kväll och då kom inte björnen dit och hela företaget misslyckades. Nu skrev de ett brev till mig och jag vet att brevet existerar, fast brevet självt har jag inte fått ännu. Men vi agerar trots det. Vi har planer färdiga, men jag upprepar, den här björnen är inget litet lamm, det är en så att säga atlet på några hundra kilo, och för att umgås med den måste man ta till mycket stora försiktighetsåtgärder. Männen säger att de inte alls är rädda, de är oroliga för kvinnorna och barnen. Männen själva är inte rädda. Saken går nu vidare på lördag, beslutet är sådant, att biljetten är så att säga enkel väg. Innan saken är löst kommer ingen tillbaka.”

Den 23 maj meddelar pressen: “Jägarna tillsammans med den svenska laikan från Finland och hundföraren är tvungna att ta en paus i björnfångandet på Runö. Hundföraren måste tillbaka till

arbetet, lokalborna har skrämt iväg björnen från dess vanliga matställe och björnen flyr för jägarna ut till havet, där det inte är möjligt att söva den, motiverar Estlands jägarförbunds president Mario Sootna beslutet. Enligt honom har jägarna under loppet av två dagar lyckats spåra upp björnen upprepade gånger och även se en skymt av den upprepade gånger, men man har aldrig kommit tillräckligt nära för att kunna träffa björnen med bedövningsgeväret. “Det handlar uppenbarligen om ett mycket klokt djur som mött hundar förut, och som inte går i strid med hunden, utan flyr för den till havet”, sade Sootna. “Björnen simmar några hundra meter och lufsar så iland någonstans igen.” När hunden på nytt får upp spåret och jägarna kommer inom synhåll för björnen, så flyr djuret till havs igen och simmar längre bort. Trots att jägarna flera gånger har haft möjlighet att skjuta björnen med bössan, har man inte gjort det, för målet har varit att fånga björnen levande. För bedövningsgeväret har björnen varit på för långt håll och att skjuta en björn som flytt till havs med bedövningsgevär är heller inte ändamålsenligt.”

Med detta slutade jakten, någon mer statlig björnjakt ordnades inte. Sommaren kom, människorna fick bråda dagar och man hade inte tid att ägna sig åt björnletande längre. Björnen försvann.

Spår av björnen efter försvinnandet. När ett år gått skänkte Lettlands chokladfabrik Laima en chokladbjörn på 36 kg till runöborna. Den ställdes ut i folkets hus och när bäst föredatum närmade sig åts den gemensamt upp. Träbåtsföreningen Vikan byggde år 2008 en kutter av Runötyp (s.k jahta), som fick namnet Runbjarn – Runös Björn. Letterna

gjorde samma år en skojig tecknad film om Runöbjörnen, “Lācis Nāk!” – Björnen kommer! Den visas alltså för turister i Runös filmprogram. I skogen i början av Överkirkevägen satte runöborna ut vägmärket varning för björn, där det än idag står och varnar för björnen. Många år ordnade lokala entusiaster Björnens dag i april, på årsdagen av björnens ankomst. Huvudattraktion var orientering i skogen, med andra skojiga sidoakti-

tiviteter. Detta evenemang har dock tyvärr tynat bort.

Slutligen en skärva från längre förgången tid. Nämligen är vår berättelses hjälte inte den första björnen på Runö. På gamla Runökartor och i litteraturen finns Björnvägen (Björnsvägen, Bjarnsvägen) omnämnd. Den började vid slutet av Ousterengevägen, där nuvarande Ringsuddsvägen raksträcka slutar på bysidan och den krokiga delen av vägen börjar, och gick bort till

Ringsudden. Dåförtiden var det förstås en vacker skogsväg. Enligt folksägen dödades här för länge sedan en björn, som hade kommit längs isen över havet. Under säl-fångstperioden var det förbjudet att ta ordet Björnsvägen i mun, för det kunde förorsaka misslyckad fångst. Vid behov användes andra namn på vägen, till exempel “skogsvägen”. Straffet för att nämna vägen vid namn var ett kvarts fat öl. Den björnen slutade säkerligen sina dagar i runöbornas soppgrytor.

Meenutusi Ruhnu karust

Kaarel Lauk

Aastaid tagasi, ilusal kevadisel aprillikuul 2006. aastal tuli Ruhnu saarele karu. Alljärgnevalt mõned meenutused sellest toredast ajast.

Esimesena märkas meie karu saarlaste traallaeva meeskond, kes teisipäeval, 10. aprillikuul päeval Ruhnu ümbruses kala püüdis. Justab laeva meeskonnaliige Kaido Tiit: „Traalisime räime Ruhnust lääne pool. Hommikul nägime tumedat kogu Holma merejäl ranna lähedal. Uurisime binokliga et kurat mis asi see on – inimese kohta liiga suur, nagu oleks mingi looma moodi. Helistasime saare piirivalvuritele, need teatasid hiljem tagasi, et leitigi karu jäljed.“ Uudistes kirjutatu järgi märkas teisipäeval ühe Liivi lähel olnud kalalaeva meeskond, et Ruhnu saarest 12 kilomeetri kaugusel loodes jalutab triivival jääpangal pruunkaru. Tähelepanu väärib ajakirjaniku korrektsus, märkides et tegemist on ikka pruunkaruga.

Lõhutud sipelgapesa.

Foto: Kaarel Lauk

Karu maabus saarel viis päeva hiljem, pühapäeval 16. aprillil. Jäljed leidis perekond Kaljulaid, kes juhtus Norrkeldi rannas jalutama. Riina Kaljulaid: „Läksime jala külast randa jalutama päeval peale munade koksimest. Rannas oli kaks paati – Kaarli sinine ja üks veel. Mehed olid merel käinud – ja vaatasime et imelikud suured jäljed olid paatide juures merest tulnud ja läksid piki randa Limo poole. Sulev arvas et on karu jäljed ja helistas kohalikele piirivalvuritele ja palus, et need vaatama tuleks. Piirivalvurid tulid koos külameestega mõne aja pärast, meie läksime

enne nende saabumist mööda karu jälgi edasi. Keerasime Limo sauna juurest külla tagasi, jäljed läksid edasi Ringsu poole. Karu jälgi nägime hiljem pidevalt nii liivaseal metsateel kui mererannas. Karu kartsime, kogu aeg oli kerge valveloleku tunne, mure oma pere kui kariloomade ja põldude pärast.“

Karu sai paugupealt kuulsaks mitte ainult kogu Eestis, vaid ka Lätis ja mujal maailmas. Et tegemist on Läti karuga, selle „tõsi-asja“ ristiisa olen ma ise. Kellegi järjekordse ajakirjaniku küsimuse peale, et kust karu tulla võis, vas-

tasin ma et „küllap Lätist – tuul puhus sealtpoolt“. Sellest piisas, lätlased saatsid kohemaid oma reporteri ajalehest Diena kohale. Too nooruke naisterahvas osales aktiivselt oma kodumaa kadunud karu otsingutel ja veel aegu hiljem helistas tihti, et „što novovo ob medvedja?“ Kustpoolt tuul puhus, polnud mul muidugi õrna aimu, kes sellist asja tagantjärei teab.

Lätlastega on seotud veel üks lõbus seik meie karu loos. Kui president Ilveselt hiljem oktoobrikuus Riia visiidil küsiti Ruhnu karu saatuse kohta, rahustas too lõunanaabreid ja lubas, et nende Lacplesist pole vaja. Nimelt on lätlaste rahvusepos Lacplesis - Karutapja. Muuseas on ka nende Vabadussõja sõjaline teenetemärk Karutapja orden, meie Vabadusristi analoog.

18. mail oli Ruhnu karu jutuks ka Vabariigi Valitsuse pressikonverentsil. Eesti Raadio: „Kes kaitseb karu eest ühe väikse Eesti saare elanikke, kes praegu ei julge toast välja astuda ja nende seas levitatakse instruksiooni, et kui te karu näete, tehke ennast hästi pikaks, vehkige kätega, nii et karu ehmataks oma kõhu lõhki. Kas me peame nutma või naerma selle peale?“ Vastas Villu Reiljan, tollane keskkonnaminister ja geniaalne jutuvestja: „Jah, tõsi ta on, et Ruhnu saarel on selline probleem, et inimesed ei ole karuga kooseluks valmis ja karu ei ole ka nendega kooseluks valmis. Seal on olukord keeruline. Ma kinnitan teile, et sellel nädalavahetusel lähevad sinna asjatundjad, kolm meest, asjatundliku koeraga ja karu küsimus võetakse arutusele, kas tema uinutatakse ja paigutatakse

teise piirkonda või tema uinutatakse pikemaks ajaks. Me seda ei tea ja see ei ole välistatud paraku, sest ma kinnitan teile, et sinna lähevad asjatundjad, kes karuküsimuses on spetsialistid. Need lähevad meie metsaosakonna selle ala spetsialisti Kaarel Rohu instrueerimisel, üks läheb Saaremaalt, üks läheb Tallinnast ja seal on üks spetsiaalne karukoer ka. Kes karu hingeelu tunneb ja on temaga suhelnud ennemgi. Karuga läbikäimine kahtlemata on ekstreemne tegevus. Üritatakse ta ikka seisma panna ja teda magama panna, aga garantiisid, ütelda, et ta just nii käitub see karu, nagu arvatakse, see ei ole kindel. Ta ei ole tsirkusekaru, ta on päris looduses karu ja karu on üks ettearvamatu ja väga võimas loom. Nii et seal on probleeme ja muidugi on problee-

ole. Aga me tegutseme vaatamata sellele. Meil on plaanid olemas, aga ma veel kord ütlen, et see karu ei ole lambatalleke, see on niisugune mõnesajakilone tõsine atleet, kellega suhtlemiseks tuleb väga suuri ettevaatusabinõusid rakendada. Mehed väidavad, et nad ei pabistanud üldse, nad naiste ja laste pärast mures. Mehed ise ei pabista. See läheb nüüd selle laupäeval edasi, otsus on selline, et pileet on nagu ühe otsaga, et seni kuni asi ei ole lahendatud, tagasi ei tulda.“

23. mail teatab ajakirjandus: „Jahimehed koos Soomest pärit rootsi laika ning koerajuhiga on sunnitud Ruhnu karu püüdmises tegema pausi. Koerajuht peab naasma tööle, kohalikud elanikud on karu tema tavapärasest söögikohast eemale

peletanud ning karu põgeneb jälitajate eest jätkuvalt merre, kus tema uinutamine pole võimalik, põhjendab Eesti jahimeeste seltsi president Mario Sootna. Tema sõnul on kahe päeva jooksul õnnestunud jälitajail

Kaader multifilmist

me tekitanud seal ka ruhnlased ise, kes on selle väikese karuturismi välja arendanud. Kui loodusemehed panid karule söögikoha, et ta hakkaks seal sööma ja siis tasaviisi antakse talle sellist sööki ka, et tal pikem, paraja pikkusega uni tuleb ja teda saab ümber paigutada, siis kõik ruhnlased kogunesid teda vaatama igal õhtul ja siis see karu ei tule sinna ja kogu see üritus kukkus läbi. Nüüd nad kirjutasid mulle kirja ja ma tean, et see kiri on, kirja ennast kätte saanud veel ei

korduvalt karu jäljed üles võtta ja teda ka korduvalt näha, ometigi pole saadud piisavalt ligidale, et teda uinutipüssist tabada. „Tegu on ilmselt ka varem koertega kokku puutunud väga targa loomaga, kes ei asu mitte koeraga võitlusesse, vaid põgeneb tema eest merre,“ rääkis Sootna. „Karu ujub mõnisaada meetrit ja siis tatsab kusagil taas maale.“ Kui koer ta jälje uuesti üles võtab ja tagaajab karu vaatevälja jõuavad, põgeneb loom taas merre ja ujub kaugemale. Kuigi jahimeestel on mitmel korral olnud

võimalus karu püssist maha lasta, pole seda tehtud, sest eesmärk on kiskja elusalt tabada. Uinutipüssi jaoks on karu asunud liiga kaugel ning merrepõgenenud karu pole ka uinutipüssist otstarbekas lasta.“

Sellega tagaajamine lõppes, riiklikku jahti karule enam ei korraldatud. Saabus suvi, inimestel algas kiire aeg ja karu otsimisega polnud enam mahti tegeleda. Karu kadus.

Karu jäljed peale kadumist. Aasta pärast kinkis Läti šokolaadivabrik Laima ruhnlastele 36kilose šokolaadist karu, mis rahvamajja välja pandi ja realiseerimisaja lõppedes koos ära söödi. Puulaevaselts Vikan ehitas 2008. aastal Ruhnu jahta tüüpi laeva, mis sai nimeks

Runbjarn – Ruhnu Karu. Lätlased tegid samal aastal Ruhnu karust toreda multifilmi Lacis Nak! – Karu tuleb! Seda näidatakse senini Ruhnu filmiprogrammi raames turistidele. Överkirke tee algusesse metsa panid ruhnlased hoiatava liiklusmärgi karuga, kus see siiani seisab ja karu eest hoiatab. Mitmel aastal korraldasid kohalikud entusiastid aprillis, karu tuleku aastapäeval, Karu päeva. Põhitegevuseks oli metsas orienteerumine koos mitmete teiste lõbusate tegevustega. See ettevõtmine on küll kahjuks tänaseks hääbunud.

Lõpetuseks üks killuke veel kaugemast ajast. Nimelt ei ole meie loo kangelane esimene karu Ruhnu saarel. Nimelt on Ruhnu vanadel

kaartidel olemas ja kirjanduseski viidatud Karutee (Björnsvägen, Bjarnsvägen). See algas Ousterenge tee lõppedes, seal kus praegune Ringsu tee külapoolne sirge lõpeb ja algab tee käänuline osa, ning viis välja Ringsuni. Tollal oli see muidugi ilus metsatee. Pärimuse järgi tapeti siin ammusel ajal üks karu, kes oli jääd mööda üle mere tulnud. Hülgepüügiajal ei tohtinud Karutee nime suhu võtta, see võis põhjustada püügi ebaõnnestumist. Vajadusel kasutati muid teenimesid, nt „metsatee“. Nime kasutamisel oli trahviks veerand vaati õlut. See karu lõpetas üsna kindlasti ruhnlaste keedupottides.

Kultuuriühingute suveprojektid I

Kultuuriomavalitsus toetab igal aastal erinevaid eestirootsi kultuuriga seotud projekte. Ühest projektist allpool lähemalt.

Vormsi kultuurilaager Kodupaiga kultuuriuurija III. Sisse põimitud.

Vormsil on pikk lastelaagrite korraldamise traditsioon (esimene laager 2000 aastal). Alates 2015. aastast on laagritegevuse keskseks sisuks traditsiooniline Vormsi/rannarootsi kultuur. Vormsi kultuurilaager 2015 sisu: talharpal mängimine, männikoorest voolimine, lambasoolest vorstitegu, roopilli meisterdamine, vikatiga niitmine, vormsirootsi keele kasutamine laagri igapäevategevustes.

2016. aasta laager „Kodupaiga kultuuriuurija“ avas erinevate teemade ja tegevuste läbi teekonna lapsele oma kodupaiga kultuuri uurimiseks.

2017. aasta laager „Mina pärin“ jätkas pärimuse kogumise ja salvestamise õpetamist julgustades lapsi pärima (küsimä) ja õpetama pärandit vastu võtma (osalema pärimisprotsessis).

2018. aasta laager „Sisse põimitud“ avab tervikut nimega pärimuskultuur ning seekordseks keskseks uurimisteenaks on erinevad põimetehnikad (patsid, köied, toolipõhjad jms).

Oma kodukoha uurimisel on oluline:

- ühine kogemus Vormsi kogu-

konna kujunemiseks, kooskasvatamiseks;

- Vormsi kooliõpilaste ja suvevormsilaste omavaheline sõbrunemine;

- koostöö laste, lapsevanemate ja erinevate kohalike ühingute ja teiste huvilistega.

Kultuuriuurija võtmes pärandkultuuriga tutvumine võimaldab mitmekülgsest kasutada laagriliste meeli (nägemist, kuulmist, haistmist, maitsmist, kompimist), et siis saadud elamusi ja kogemusi jäädvustada erinevate, sh tehniliste vahendite abil.

Jätkub lk 29

Kulturföreningarnas sommarprojekt II

Holmbogården byggandet av en estlandssvensk hembygdsgård på Odensholm

Sommaren 2012 invigdes det färdigrestaurerade Jesu kapell på Odensholm och 2014 färdigställdes den nya kyrkogårdsmuren. Jesu kapell och kyrkogården är nu, sedan 2014, skyddade som kulturminnesmärken efter beslut av estniska riksantikvarieämbetet.

Efter kapellprojektets färdigställande gjorde Odensholms byalag våren 2013 en ansökan till Nuckö kommun om att få bygga en hembygdsgård, samtidigt och i samförstånd med ansökan från de nuvarande invånarna på ön, familjerna Koppel och Bergström. Nuckö kommun startade då en detaljplanering av det gamla byområdet (Bien).

Den 1 september 2016 beslutade Nuckö kommuns fullmäktige

Korrastatakse Holmbogården talu Osmussaarel

2012. aasta suvel õnnistati Osmussaarel sisse restaureeritud Jeesuse kabel ja 2014. aastal valmis uus kalmistumüür. Muinsuskaitseametis otsustati, et Jeesuse kabel ja kalmistu võetakse 2014. aastast kultuurimälestisena kaitse alla.

Pärast kabeliprojekti valmimist esitas Osmussaare Kogukond 2013. aasta kevadel Noarootsi vallale üheaegselt ja kooskõlastatult praeguste saareelanike, Koppelite ja Bergströmide perekonnaga ehitusloataotluse kodukanditalu rajamiseks. Seejärel algatas Noarootsi vald endise külaala (Bien) detailplaneeringu.

1. septembril 2016 otsustas Noarootsi vallavolikogu müüa 3962 m² suuruse Erkase krundi Osmussaare

att sälja Erkas tomt på 3962 kvm till Odensholms byalag och den 4 oktober 2016 undertecknades köpeavtalet hos notarien i Hapsal. Enligt kontraktet ska en byggnad vara färdigställd inom 5 år.

Att bevara en del av den gamla kulturen som fanns på Odensholm är ett mål både för dem som härstammar från Odensholm och för framtida generationer, både från Sverige och Estland. Odensholms byalag arbetar för att bevara och sprida kunskap om Odensholms historia och om kulturen som fanns på ön.

Att uppföra en hembygdsgård, vars syfte ska vara att visa den tid då våra förfäder levde på Odensholm.

Kogukonnale ja 4. oktoobril 2016 allkirjastati Haapsalu notari juures ostuleping. Vastavalt lepingule peab hoone olema valminud viie aasta jooksul.

Osmussaarel eksisteerinud vana kultuuri kaitsmine on tähtis nii neile, kes pärinevad Osmussaarelt, kui ka tulevastele põlvkondadele nii Eestis kui Rootsis. Osmussaare Kogukond hoiab ja levitab teadmisi Osmussaare ajaloost ja saarel eksisteerinud kultuurist.

Kodukanditalu rajamine, mille eesmärk on tutvustada aega, kui meie esivanemad Osmussaarel elasid.

Fotode, dokumentide ja esemete kogumine ja eksponeerimine, et tutvustada saare ajalugu ja täienda-

Att här samla och visa bilder, dokument och föremål för att fler ska kunna ta del av öns historia och lära sig mer om de estlandssvenska familjer som bodde där, deras kultur, liv och öde.

Att byalagets medlemmar ska kunna bo i huset vid resor till Odensholm för att underhålla kyrkogården, kapellruinen och själva hembygdsgården.

Att byalaget kan bli delaktigt i Odensholms utveckling och bidra med något för Odensholms framtid.

En hembygdsgård där olika aktiviteter med anknytning till Odensholms historia, kultur, natur och samtid ska kunna genomföras, både för byalagets medlemmar och för allmänheten.

Projektledare Saga Adolfsson och Odensholms byalag

da teadmisi seal elanud rannarootsi perekondadest, nende kultuurist, elust ja saatusest.

Kogukonna liikmete võimalus elada majas Osmussaare kalmistu, kabelivaremete ja kodukanditalu hooldustööde ajal.

Kogukonna võimalus osaleda Osmussaare arengus ja aidata kaasa Osmussaare tuleviku kujundamisele.

Kodukanditalu, kus oleks võimalik korraldada erinevaid Osmussaare ajaloo, kultuuri, looduse ja kaasajaga seotud üritusi nii kogukonna liikmetele kui laiemale avalikkusele.

Projektijuht Saga Adolfsson ja Osmussaare Kogukond

Ja minns han fagor tien

Toivo Tomingas

Det är väl inget att göra åt. Ibland får vi bara konstatera att tiden går otroligt fort. Särskilt när man drar sig till minnes något som känns som bara igår... men nu har det gått redan 30 år sedan händelserna jag ska skriva om!

Under de första dagarna av maj kontaktade jag Kai Tennisberg som lägligt nog var hemma i Estland, och vi kom överens om att ruska liv i minnet om hur Samfundet för Estlandssvensk Kultur (SESK) blev till. Kai var visserligen väldigt upptagen med jobb, men tog ändå vänligt emot mig på sitt rum på Hapsals sjukhus, och under vårt samtal delade vi mycket information och nostalgi. Inte att undra på. Vi var (fortfarande) unga då.

Kai berättar: "Alltså. Det var jul 1987. Jag och Arne var inbjudna till flera julfester, och det blev också så att vi en kväll hann från esperantisternas sammankomst till Fornvårdsföreningens julgransfest, som ägde rum antingen den 26 eller 27 december i Hapsal, i auditoriet på andra våningen på veterinärmottagningen på Jaanigatan. Initiativtagare var de unga journalisterna Anneli Külaots och Andres Ammas. Ain och Jaan Sarv hade kommit för att framföra musik av Leegajus. Där var också Maido-Mati Limbak och förstås en massa andra, som var intresserade av den nya rörelsen."

På något vis hände det sig att Ain Sarv, Arne Tennisberg och Maido Limbak gick ut och rökte, och kom då underfund med att de alla kunde svenska. De kom tillbaka in till de andra med något förklarat i blicken, glimt i ögonen och en idé på tungan: Vi borde leta

*Sveriges generalkonsul i Leningrad, Bengt Åkerren på besök i Hapsal och på Ormsö våren 1988 tillsammans med hustrun och dottern. Bengt Åkerren och hans följe hemma hos Maria Murman på Ormsö.
Foto: V. Viljamäe*

upp de estlandssvenskar som finns kvar och bilda en egen förening.

Nyheten om idén spred sig som en löpeld. Redan den 2 januari 1988 höll den nya föreningens kärngrupp ett arbetsmöte hemma hos paret Tennisberg. Arne hade fram till dess bjudit in mig, Toivo Tomingas, att delta. Ain hittade Toomas Lillenberg i Tallinn, Maido Limbak tog dit Ervin-Johan Sedman, en arkitekt från Restaureringsförvaltningen, och organisationsarbetet tog fart ovanligt snabbt.

Jag, Toivo Tomingas, var då ledare för Restaureringsförvaltningens Hapsal-avdelning och förfogade över ett tvårumskontor på Lossiplats, i det gamla Hotell S:t Petersburg. Det var till så stor hjälp, att flera möten kunde hållas i januari-februari.

Jag kan fortfarande inte begripa, hur Ain Sarv kunde arbeta så effektivt. Om han vid ett möte kom med en idé om vad vi kunde göra härnäst (och det var storslagna idéer!), lät han redan efter en vecka meddela hur allt under tiden hade gått. Och framgången var oväntat stor! Vi såg alla upp till Ain, fast han ju var en man av medellängd.

Det måste konstateras, att det inte gick lika bra för oss alla med organiseringen. Till exempel hade jag till uppgift att fråga Lääne kommunstyrelse om ett principitillstånd att låta bilda den nya föreningen. Men det fick jag till en början inte. Kommunistpartiet hade fortfarande den fullkomliga makten, och topparna där kände sig redan obekväma med Fornvårdsföreningens verksamhet. Därav avslaget: "Den föreningen orsakar redan problem så det räcker!"

Men ändå samlades den 28 februari över fem hundra människor i Hapsals kulturhus stora sal, alla för att få höra och veta mera och för att gå med i Samfundet för Estlandssvensk Kultur. Öppningstalet hölls på svenska av professor Helmut Piirimäe, Mart Laar gjorde en historisk återblick och Ain Sarv presenterade föreningens mål. Och det var så föreningen blev till. Även kommunordföranden var där och hämtade sig en blankett för anslutning till föreningen. Det var naturligtvis bara för syns skull. En styrelse utsågs. Där fick alla som dittills ingått i kärngruppen platser och befattningar, med Ain Sarv i spetsen.

Men mer om idéer och mål nu. Ain hade som en bärande idé att det borde undervisas i svenska och svensk kultur i allmänna skolor, så att det kunde växa upp en ny generation svensktalande, genom vilken kontakter med Sverige och de andra nordiska länderna kunde utvecklas.

Maido Limbak, som lade vikt vid sin akademiska utbildning i historia, var övertygad om att ett museum absolut behövdes för att hålla liv i den estlandssvenska kulturen.

Johan Sedman mindes folkhögskolan och hans högsta önskan var att återskapa en sådan. Med ett bibliotek.

Toomas Lilienberg ansåg det som oavvisligt att i kraftsportshallen på Rütliatan 9 i Tallinn återupprätta den svenska S:t Mikael's församling och återkristna kyrkobyggnaden.

Paret Tennisberg hade tillgång till ett stort gårdskomplex i Bergsby, och den allmänna uppfattningen var att turism snart borde kunna börja blomstra.

Även jag fick under arbetets gång en fix idé om kulturutbyte och affärsförbindelser.

Vidare såg vi det som mycket nödvändigt att utveckla hemslojden. Här medverkade Eha Timmermann, Elna Siimberg, Sven Koinberg och Agneta Tomingas.

30 år är en lång tid. Vad kom ur allt detta?

Det kom intressant nog mycket och mycket finns kvar än i dag.

I Nuckö grundades till och med ett gymnasium, som samlade studenter från hela Estland. Hundratals unga har där lärt sig tala ett språk som fungerar i hela Norden och en introduktion i folkets kultur.

Folkhögskolan som fick sitt namn efter Paskleps gods har med tiden bytt namn, men bedriver en idag (språk)kursverksamhet.

Limbaks envishet höll i sig, och Aibolands Museum firade vid jul redan sin 25-årsdag. Grunden till museets bibliotek lades av den produktive översättaren Ivar Rütli, som nu redan har nått den gyllene medelåldern. En man som Ain Sarv hittade och tände en glöd i. Museet är en central punkt för utövande av många slags hemslojd. Särskilt flitiga är kvinnorna. Torsdagstanternas klubb har en historia kantad av stor berömmelse. Och fastän tiden skoningslöst har tunnats ut klubbens medlemsskara, har det alltid dykt upp nya och yngre förmågor.

Fastän det verkade ganska omöjligt, lyckades Toomas Lilienberg sköta sakerna i Tallinn så bra, att det minsann nu finns en kyrka på Rütliatan 9. En församling med en egen kyrkoherde och ett kulturföreningskansli. Nu har församlingen till och med en blandad kör.

Turismen kom för att stanna! Men den kom med oväntat stark kraft. Sommaren 1989 tog ett vitt fartyg med namnet Baltic Star ombord ett hundratal före detta ormsöbor och tog dem till redan utanför Saxby. Därifrån togs de nostalgiska turisterna med roddbåt in till land och sedan tillbaka till Baltic Star till natten. Och därmed var början gjord.

Min roll har till stor del inneburit att komma med idéer. Vissa har det blivit något bra av också. I styrelsen satt jag som kassör. Jag skötte bankärenden och tog hand om föreningens kontanter, men även om kulturutbyte och andra uppgifter. Jag måste erkänna att jag var djupt involverad i att frihetsmonumentet på Nuckö kyrkogård

blev restaurerat. Jag anordnade en konsertresa för Nybro manskör till Hapsal och en turné för Hapsals manskör till Småland. Via mina släktingar har flera företagsprojekt startats i Estland, och särskilt i Läänemaa. Jag har skött notarieförhandlingar vid åtskilliga personers fastighetsaffärer.

Ett tag tyckte jag att kärngruppen verkade tröttna och sjunka in i sina mindre projekt. Mina inbjudningar till anordning av sociala event ledde ingen vart, och jag drog mig tillbaka. Jag kommer ihåg att jag vid min anslutning till föreningen skrev en notis om att jag till exempel skulle kunna göra nytta i föreningen vid översättning av dikter från dialekt till estniska. Jag kommer ihåg hur stora ögon Ain Sarv gjorde när han läste det och hur han tittade rakt på mig. Jag har hållit mitt löfte i den mån jag har orkat. Till och med i större mån än så. Några sånger har rentav blivit till också. Och jag har sett till att vår poet Silvi-Astrid Mickelin har fått hjälp med att ge ut en diktsamling. Med andra ord – jag arbetar inom kulturområdet. Och jag är oändligt glad över att det anordnas alla slags sverigedagar och sångfester.

Tiden har varit skoningslös mot kärngruppen från den där tiden. Vår övernitiske ordförande Ain Sarv (1948–2005) fick ett bara 57 år långt liv. En lite längre, men ändå orättvist kort tid, fick Johan-Ervin Sedman (1929–1998) och Maido Limbak (1934–2000) leva. Låt oss aldrig sluta minnas dessa män med ett gott ord. Toomas Lilienbergs målinriktade arbete med Svenska S:t Mikael'skyrkan och dess församling har Gud belönat med ett aktningvärt långt liv. 80-åriga män är snarare undantag än regel.

Fortsättning på sidan 25

Nüüd meenutan ma aegu

Toivo Tomingas

Intervjuu Kai Tennisbergiga

Ega pole parata! Aeg-ajalt peame tõdema, et aeg ruttab ootamatult kiiresti. Seda eriti siis, kui meenub midagi, mis olnuks alles kui eile... kuid seekord on sündmustest, millest kirjutan, möödas juba 30 aastat!

Mai esimestel päevadel võtsin ühendust pr. Kai Tennisbergiga, kes parasjagu kodumail ja leppisin kokku, et tuletame meelde Eestirootslaste Kultuuriseltsi (ERKS) sünnilugu. Kai oli küll tööga väga hõivatud, kuid ometi võttis ta mind lahkelt oma kabinetis Haapsalu haiglas jutule ja vestlus kujunes väga informatiivseks ja nostalgiliseks. Pole imestada. Me olime siis (veel) noored!.

Jutustab Kai. Niisiis. Olid 1987. a. jõulud. Olime Arnega kutsutud mitmele jõulupeole ja nii juhtuski, et esperantistide koosviibimiselt jõudsimel veel samal õhtul muinsuskaitse seltsi jõulupeule, mis toimus kas 26. või 27. detsembril Haapsalus, Jaani tänava veterinaarravila II korruse saalis. Eestvedajaiks olid Anneli Külaots ja Andres Ammas, noored ajakirjanikud. Muusikat olid tulnud tege-ma Ain ja Jaan Sarv „Leegajusest“. Osales veel Maido-Mati Limbak ja muidugi hulk teisi, kes tundsid huvi uue liikumise vastu.

Kuidagi juhtus nii, et Ain Sarv, Arne Tennisberg ja Maido Limbak, tehes õues suitsu, leidsid ühise keele – rootsi keele ja tulid rahva hulka tagasi juba äraseletatud nägudega, silmis helkimas säde ja keelel idee – otsime üles järelejäänud eestirootslased ja teeme oma seltsi!

See säde oli kukkunud kuuva samblasse ja võttis kiiresti edeneda. Juba 2. jaanuaril 1988. oli uue seltsi aktiivi töökoosolek Tennisbergide juures, kodus. Arne oli vahepeal minugi osalema kutsunud, Ain leidis Tallinnast Toomas Lilienbergi, Maido Limbak tõi kohale Ervin-Johan Sedmani, arhitekti Restaureerimisvalitsusest ja organiseerimistöö läks erakordse kiirusega käima.

Mina, Toivo Tomingas, olin sel ajal Restaureerimisvalitsuse Haapsalu osakonna juhataja ja mul oli kasutada kahetoaline kontor Lossiplatsis, vanas „Hotellis St Petersburg“. Sellest oli niipalju abi, et jaanuaris-veebruaries toimus mitu töökoosolekut seal.

Ma ei suuda siiani mõista, kuidas õnnestus Ain Sarvel nii efektiivselt töötada. Kui ta tuli ühel koosolekul välja ideega, mida järgmiseks teha (ja need olid suurejoonelised ideed!), siis nädala pärast andis ta juba aru, kuidas kõik vahepeal edenenud on. Ja edu oli ootamatult suur! Me vaatasime talle kõik alt üles, ehkki Ain oli ju keskmist kasvu mees.

Peab küll nentima, et ega meie kõigi käsi asjade korraldamisel nii

Rootsi Leningradi peakonsul Benkt Åkerreni külaskäik Haapsallu ja Vormsi 1988.a. kevadel koos abikaasa ja tütrega. Sadama 28 ees, Haapsalus.

Foto V. Viljamäe

hästi ei käinud. Näiteks oli minul ülesanne küsida Lääne maavalitsusest põhimõtteline luba uue seltsi asutamiseks. Ega ma seda algul saanudki. Kommunistlik partei oli ikkagi täielikult võimul ja võimaladvik juba tundis ebamugavust Muinsuskaitse Seltsi tegevuse tõttu. Sealtsiis ka äraütlemine: „See üks selts juba põhjustab probleeme, aitab küll!“

Ja siiski-siiski! 28. veebruaril kogunes Haapsalu Kultuurimaja suurde saali üle viiesaja inimese, kes kõik olid tulnud kohale, et rohkem kuulda, teada saada ja Eestirootslaste Kultuuriseltsiga liituda. Avasõnad ütles rootsi keeles professor Helmut Piirimäe, ajalugu meenutas Mart Laar, uue seltsi eesmäärke selgitas Ain Sarv. Ja nii seltsi sündiski. Ka maavanem oli kohal ja võttis välja avalduse blanketi seltsiga liitumiseks. See oli küll vaid žest. Valiti juhatus. Seal said kohad ja ametid kogu senine aktiiv, Ain Sarvega eesotsas.

Aga ideedest ja eesmärkidest veel. Ainil oli kandvaks ideeks rootsi keele ja kultuuri õpetamine üldhariduskoolides, et tekkiks uus põlvkond keeleoskajaid, kelle kaudu Rootsi ja Põhjamaadega kontakte edendada.

Maido Limbak, kes rõhutas oma akadeemilist haridust ajaloolasena, oli veendunud, et üheks eestirootslust kandvaks sambaks peab saama kindlasti muuseum.

Johan Sedman mäletas rahvaülikooli ja tema siiras soov oli niisugune taasluua. Koos raamatukoguga.

Toomas Lilienberg pidas vältimatuks taastada Tallinnas, Rüütli t. 9 raskejõustiku saalis Rootsi-Mihkli kogudus ja taaspühitseda kirik.

Tennisbergidel oli Tuksis kasutada avar taluhoonestu ja üldine arvamus ja usk ütles, et peagi hakkab edenema turism.

Minulgi tekkis töö käigus oma kinnisidee – kultuurivahetus ja ärisidemed.

Veel pidasime väga vajalikuks arendada rahvuslikku käsitöökunsti. Kaasa löid Eha Timmermann, Elna Siimberg, Sven Koinberg, Agneta Tomingas.

30 aastat on pikk aeg. Mis selles kõigest tuli?

Aga tuli huvitavalt palju ja kestab suuresti siiani.

Noarootsi asutati lausa gümnaasium, kus õpilasi koos üle Eesti. Sajad ja sajad noored on saanud suhu kogu Põhjalas toimiva keele ja ülevaate rahvakultuurist.

Passlepa mõisa järgi nime saanud rahvaülikool on ajas muutnud nime, kuid on tegus ja toimekas mitmesuguste (keele)kursuste korraldamisel.

Limbak ei jätnud jonni ja Ranarootsi Muuseum tähistas jõuludel juba 25. sünnipäeva. Muuseumi raamatukogule pani aluse tänaseks juba kuldseks keskikka jõudnud viljakas tõlkija Ivar Rüütli. Mees, kelle leidis ja sütitas Ain Sarv. Muuseum on keskuseks mitme-

suguse rahvusliku käsitöö viljelemiseks. Eriti agarad on naised. Neljapäevamemmede klubil on kuulsusrikas ajalugu. Ja kuigi aeg on hõrendanud klubi ridu armutult, on alati leidunud uusi ja nooremaid tegijaid.

Kuigi see tundus siis üsna võimatu, suutis Toomas Lilienberg Tallinnas asju nii ajada, et tõepoolest on Rüütli t. 9 kirik. Kogudus, oma pastor, Kultuuriomavalitsuse kantselei. Nüüd isegi koguduse segakoor.

Turism tuli, et jääda! Aga tuli ootamatult suure pauguga – valge laev, nimega „Baltic Star“ võttis 1989. a. suvel Stockholmis pardale sadu omaaegseid vormslasi ja tõi Saxby reidile. Siin toodi nostalgitsevad turistid sõudepaatidega rannale ja viidi ööseks laeva tagasi. Aga algus oli tehtud.

Minu roll on olnud suuresti ideedega välja tulla. Mõni asi on õnnestunud ka. Juhatuses oli mul kassameistri roll. Ajasin pangaga asju, minu kätte koondus seltsi sularaha. Aga ka kultuurivahetus ja muidki ülesandeid. Tunnistan, et minu käsi oli sügavalt mängus, et Vabadussõja mälestusmärk Noarootsi kirikaia sai taastatud. Ma korraldasin Nybro meeskoori kontsertreisi Haapsallu ja Haapsalu Meeskoori turnee Smålandi lääni. Minu sugulaste kaudu käivitus Eestis ja eelkõige Läänemaal mitu äriprojekti. Ma olen olnud soovoodriks päris mitmele huvilisele, et need oma kinnisvaratehingud notaris vormistatud saaks.

Üks aeg mulle tundus, et aktiiv väsib ja sumbub oma väiksemate projektide vedamisse. Minu üleskutsed rahvaürituste korraldamiseks ei realiseerunud ja ma tõmbusin tagasi. Mäletan, et kirjutasin seltsiga liitumise avaldusele märkuse, et saaksin seltsile kasulik

olla näiteks murdekeelse luule tõlkimisel eesti keelde. Mäletan Ain Sarve suuri silmi, kui ta seda luges ja siis mulle otsa vaatas. Ma olen jõudumööda oma lubadust täitnud. Isegi rohkem. On sündinud isegi mõned laulud. Ja olen korraldanud abi meie poetessi, Silvi-Astrid Mickelini luulekogude väljaandmiseks. Ühesõnaga – töötan kultuuripõllul. Ja mul on lõpmata hea meel et toimuvad igasuvised Rootsi päevad, et toimuvad laulupeod.

Aeg on olnud armutu meie tookordse aktiivi vastu. Vaid 57 eluaastat said osaks meie üliaktiivsele juhile Ain Sarvele (1948–2005). Pisut rohkem, kuid siiski ülekohtuselt vähe anti elada Johan-Ervin Sedmanile (1929–1996) ja Maido Limbakule (1934–2000) Ärme väsi neid mehi hea sõnaga meenutamast! Toomas Lilienbergi sihikindlat tööd Rootsi-Mihkli kiriku ja koguduse hea käekäigu nimel on Jumal tunnustanud väärrika elueaga. 80-aastased mehed on pigem erandiks kui reeglilik.

Ma olen ülekohtune nende paljude tublide kaasvõitlejate ees, kelle nimed selles kirjatöös ei leia märkimist. Aga, palun andke mulle andeks, sest minagi olen vaid üks väike osaline protsessis, mis käivitus 30 aastat tagasi ja mille ajalugu vajaks juba ammugi uurimist ja jäädvustamist.

Kai ja Arne Tennisbergidega ajas juttu ja jagas mälestusi Toivo Tomingas. Mai 2018.

*Kai Tennisberg.
Foto: Toivo
Tomingas*

Minnen från Aibolands museums 25-årsjubileum

Ülo Kalm

I år, den 24:e februari, firades Estlands 100-årsdag med president Kersti Kaljulaid och hennes make Georg-Rene Maksimovs mottagning i det nya, vackra Estlands nationalmuseum i Tartu, som definitivt var en värdig plats att fira vårt lands jubileum på.

Aibolands museum firade sitt 25:e verksamhetsår några månader tidigare, den 28:e december 2017. Man firade då sin årsdag tillsammans med Hapsals Kulturcentrum och museets goda vänner, supportrar och samarbetspartner. Under de tjugofem åren av Estlands nya självständighet har estlandssvenskarna haft möjlighet att skapa ett eget museum för att bevara, vårda och visa fram kustområdets unika kulturarv. Redan museets placering vid den gamla hamnens taverna är förknippat med många minnen av ormsö- och nuckösvenskar som reste med linjebåtar till Hapsal.

Maido Limbak (direktör 1992–1998) grundade museet. Han lämnade över till Alar Schönberg (1998–2003), därefter kom Anu Raagmaa (Vichterpal) och efter henne Toomas Sula (2004–2009) och så Rea Raus (2009–2010).

Under nio år har undertecknad haft det stora nöjet att delta i verksamheten och tillsammans med museifamiljen utveckla museet och gett mitt blygsamma bidrag till museets framtid. Vid Bakre Hapsalviken är det lämpligt att föra fram den estlandssvenska marina kulturen,

Museet före renoveringen.

Foto: Maido Limbak

genom bygge av träbåtar, ställa ut och visa upp dessa och med dessa intressanta historiska båtar göra glädjrika resor.

Under åren som gått har båt-mästaren Jorma Friberg byggt en runölodja, jalan ”Vikan” och ormsörupan ”Gättor”. Familjen Malmström har skänkt fiskebåten ”Lilian” från Nargö, som gjordes sjöduglig igen av nucköbon Ain Hannus. Förra året fick museet en gåva från Sverige, en helt unik fiskebåt från Ormsö, byggd av Alexander Friberg 1947.

Träbåtsföreningen ”Vikan”, som fick sin början vid museet, genomförde konserveringen av nuckö-rupan, som blev donerad till museet av familjen Smöslova och var förlagan till tre stycken nya rupor.

De senaste 20 åren samlas varje torsdag ”Torsdagstanterna” i museets handarbetsrum. En grupp handarbetsintresserade damer, vars snabba fingrar broderade den 20 meter långa Aibotapeten om estlandssvenskarnas historia till besöket av Sveriges kung Carl XVI Gustav och drottning Silvia år 2002. Då det kungliga besöket närmade sig snabbt och tiden tenderade att ta rinna ut, hjälpte även männen till med att brodera, barnen fick också prova på. Jorma Friberg var den som ritade motivet på tapeten,

som berättar om estlandssvenskarnas månghundraåriga historia. Aibotapeten pryder en av väggarna i museets utställningshus och är absolut det mest spännande och uttrycksfulla utställningsföremål som hjälper besökarna att förstå estlandssvenskarnas historia. Agneta Tomingas, initiativtagaren till museets handarbetsgrupp, var för några år sedan som 95-åring på museet varje torsdag och ledde gruppen. Idag består gruppen av Aino Sillamägi, Silvi-Astrid Mickelin, Anu Mätlik, Sigrid Tarkmeel, Ene Smöslova, Sirje Johannes, Rüüd Kamarik och Aili Umda. Under sommartid deltar ibland Inga Nylander, Dolly Carlson och Helle Reeder. Torsdagstanterna är vår mest värdefulla tillgång, över vilken vi är stolta och tacksamma.

Tyvärr har Agneta Tomingas, Alma Primakova, Silvi Öismägi och Elsa Arjak lämnat oss men vi minns dem ännu med djup tacksamhet. Aiboland museums filial ligger på Runö, där museet presenterar Runös historia. År 2008 skänkte Thomas Dreijer sitt barndomshem Korsgården, som är öns enda helt bevarade gård, till estniska staten. Märt Kapsta, den dåvarande direktören för museet på ön (1997–2012) samarbetade med estlandssvenskar i Sverige för att rädda Korsgården från förfall, genom att begära bidrag från estniska staten.

Hans arbete fortsatte fram till 2012 då Andre Nõu tog över. Under hans ledning har Runö museum och Korsgården kommit in i en ny andning och under de sista åren har utvecklingen glatt oss alla. Framför oss återstår mycket arbete för att färdigställa Korsgårdens gårdsmuseum. Varje år anordnas ett talko med många frivilliga som hjälper till, och steg för steg närmar vi oss målet. Aibolands museums administrativa byggnad, "Hambergs hus", som skänktes till oss av familjen Hamberg, har byggts om med hjälp av många bidragsgivare och renoverades år 2013. Många estlandssvenskar bidrog också till att museets utställningshus, från början "Vädens hus", kunde byggas upp till museum. Husets öde kom att bli krångligt och det en gång muntligt donerade huset fick man till sist köpa för reda pengar. Möjligheten att köpa huset gavs genom gåvor från familjen Heyman och kung Gustav VI Adolfs kulturfond. Man beslöt att namnge utställningshuset, efter de största bidragsgivarna, till "Heymans hus".

Efter flera år av kalla vintrar och upptining av rör så beviljade Kulturministeriet bidrag till reno-

vering av huset. Den första vintern efter renoveringen kan vi nu njuta av varma rum tack vare jordvärme och inte behöver vi arbeta i vinterkläder inomhus och inte heller oroa oss för att ledningarna skall frysa.

Kortfattat om museets kommande planer:

- Projektering av nya båthusets utställningshus som har ritats av firman Restor OÜ. Det skall vara klart i mars.

- projektering av Hambergs hus ekonomibyggnad, där skall bli plats för ett utställningsrum för små båtar och båtmotorer och utrymmen för inventarier och ett garage för minibussen. Arkitekten Ants Rajando sammanställer projektet och detta skall vara klart i slutet av mars.

- projektering av en ankringsplats för museets båtar tillsammans med förstärkning av stranden samt behövlig muddring. Projektet sammanställs av Corson OÜ.

Reformen av museer i Estland, där statliga museer omvandlas till stiftelser, har nu nått Aibolands museum. Ursprungligen var kulturministeriets plan att infoga Aibolands museum i "Hapsal- och

Läänemaa museums stiftelse". Detta har nu ändrats. Den 14 februari hade stiftelsen ett sammanträde, på vars dagordning fanns en punkt som hette "Start av Aibolands museums stiftelse". Stiftelserådet beslöt att starta en självständig stiftelse för Aibolands museum och om allt går som planerat, så startar stiftelsen den 1 juli.

Liksom de flesta av er är jag glad över beslutet att vi får fortsätta som ett eget museum. Jag tror att detta är den bästa lösningen för framtiden och utvecklingen av Aibolands museum.

Tusen tack till er alla som i årtionden har deltagit i utvecklingen av Aibolands museum och stöttat oss med både råd och kraft.

Framför oss ligger nya utmaningar så att vi kan fortsätta att skydda, bevara och bära fram det estlandssvenska kulturarvet. Ensam kan man inte göra det men jag tror verkligen att tillsammans kan vi göra det!

Trevligt jubileumsår med Estland 100 år önskar Ülo Kalm.

Fortsättning från sidan 21

Jag är orättvis mot de många duktiga medkämpar, som inte får sina namn nämnda i den här texten. Men jag ber er om förlåtelse för det, för jag är själv bara en liten medspelare i processen som drog igång för 30 år sedan och vars historia redan borde ha behövt utforskas och bevaras för länge sedan.

Till grund för texten ligger samtal förda och minnen delade med Kai och Arne Tennisberg.

Rootsi päev 2018

Tänavune Rootsi päev toimub 19. augustil Naissaarel.

Aurulaev „Katharina” väljub kl. 10 Lennusadamast.

Reisilaev „Monica” väljub kl. 10 Kalasadamast.

Kl 11–13 tutvustavad Mai Malmström, Margit Rosen, Kalev Kukk, Helve Aarsalu jt kabeli juures Naissaart.

Õhtul väike rannapidu muusikaga.

Eesti- ja Rootsiteemaliste pereristsõnade lahendamise, auhinnad ning raamatute- ja suveniiride müük.

Päeva peasündmuseks on Naissaare kabeli taaspühitsemine (piduliku taaspühitsemise ja Rootsi päeva kava täpsustatakse hiljem). Registreerimise info on leitav veebilehtedel www.stmikaal.ee, www.eestirootslane.ee hiljemalt juuli lõpus.

Rannarootsi muuseumi 25. juubeliaasta meenutusi

Ülo Kalm

Tänavu 24. veebruaril tähistas Eesti Vabariik pidulikult oma 100. aastapäeva Vabariigi Presidendi Kersti Kaljulaidi ja Georgi-Rene Maksimovski vastuvõtuga uues imekaunis Eesti Rahva Muuseumis Tartus, mis kindlasti oli väarikaim paik meie riigi juubeli tähistamiseks.

Rannarootsi muuseumil täitus 25. tegevusaasta mõned kuud var- em, 28. detsembril 2017. Muuseumi juubelit tähistasime üheskoos Haapsalu kultuurikeskuses koos muuseumi heade sõprade, toetajate ja koostööpartneritega.

Veerandsaja aasta jooksul taasiseseisvunud Eestis on eestirootslastel olnud võimalik rajada oma muuseum, mille kaudu rannarootslaste unikaalset kultuuripärandit hoida, väärtustada ja tutvustada.

Juba muuseumi asukoht kunagises Haapsalu vanasadama kõrtsihoones on ju seotud paljude Vormsi ja Noarootsi rootslaste mälestustega liinipaadiga Haapsallu saabumisel.

Maido Limbaku (direktor 1992–1998) eestvedamisel muuseum rajati, temalt võttis muuseumi arendamise üle Alar Schönberg (1998–2003), jätkas aasta Anu Raagmaa (Vichterpal), kelle järel tuli Toomas Sula (2004–2009) ja siis Rea Raus (2009–2010). Üheksa aastat on allakirjutanul olnud suur rõõm muuseumi tegemistest ja arengutest osa saada ning koos muuseumiperega anda oma tagasihoidlik panus muuseumi tuleviku hüvanguks.

Rannarootsi muuseum täna.

Foto: Jorma Friberg

Haapsalu Tagalahe ääres saab parimal viisil rannarootslaste merekultuuri väärtustada, seda nii puupaatide ehitamise, eksponeerimisega kui ka huvilistele ajalooliste paatidega elamusrikkaid lõbusõite tehes.

Aastate jooksul on paadimeister Jorma Fribergi käe all valminud Ruhnu lodja ja jaala „Vikan“, Vormsi ruup „Gättor“. Perekont Malmströmi kingitud Naissaare kaluripaati „Lilian“ sai taastatud noarootslase Ain Hannuse poolt. Möödunud aastal sai muuseum Rootsist kingiks tõeliselt unikaalse 1947. aastal vormsirootslase Alexander Fribergi ehitatud Vormsi kaluripaadi.

Muuseumi juurest alustanud puulaevaselts „Vikani“ läbiviidud projekti raames konserveeriti perekont Smõslova poolt muuseumile kingitud Noarootsi ruup ja ehitati veel mitu uut.

Viimased 20 aastat kogunevad igal neljapäeval muuseumi käsitöötoas „neljapäevamemmed“. Grupp käsitööhuvilisi daame, kelle nobedad näpud tikkisid Rootsi kuningas Karl XVI Gustavi ja kuninganna Silvia külaskäigu auks 2002. aastal 20 meetri pikkuse „Rannavaiba“.

Kuna kuningapaari külaskäigu aeg lähenes kiiresti ja aega kippus väheks jääma, kaasati vaiba tikkimisse ka mehed, lapsedki said kätt proovida. Jorma Friberg kujundas vaiba piltmotiivid, mis jutustavad pea 1000-aastase eestirootslaste ajaloo Eestis.

Rannavaip kaunistab muuseumi näitusemaja ühe ruumi seinu ning on kindlasti põnevamaid ja ilmekamaid eksponaate, mille abil rannarootslaste lugu külastajatele tutvustada.

Muuseumi käsitööklubi algataja Agneta Tomingas oli veel mõned aastad tagasi 95-aastasena igal neljapäeval kohal ja juhendas klubi tegemisi. Täna toimetavad käsitööklubis Aino Sillamägi, Silvi-Astrid Mickelin, Anu Mätlik, Sigrid Tarkmeel, Ene Smõslova, Sirje Johannes, Rüüd Kamarik, Aili Umda, kellega suvel ühinevad Inga Nylander, Dolly Carlsson ja Helle Reeder. Muuseumi „neljapäevamemmed“ on meie kalleim vara, kelle üle oleme uhked ja tänulikud.

Kahjuks on igaviku teele lahkunud Agneta Tomingas, Alma Primakova, Silvi Õismägi, Elsa Arjak, keda ikka meenutame sügava tänutundega.

Rannarootsi muuseumi filiaal asub Ruhnu saarel, kus muuseumi näitusemajas saab tutvuda ruhnu rootslaste ajalooga. 2008. aastal kinkis Thomas Dreijer Eesti Vabariigile oma sünnitalu Korsi talu, mis on saarel ainuke pea tervikuna säilinud talukompleks. Märt Kapsa tollaegse muuseumi juhatajana (1997–2012) koostöös Ruhnu rootslastega Rootsis ja toetusega Eesti Vabariigilt päästis Korsi talu hooned hävimast.

Tema tööd jätkab alates 2012. aastast Andre Nõu. Tema käe all on Ruhnu muuseum koos Korsi talukompleksiga saanud uue hingamise ja viimastel aastatel toimunud arengud valmistavad rõõmu igapähele. Ees seisab veel palju tõsist tööd Korsi talust eheda talumuuseumi valmimiseni. Igal aastal korraldatud Korsi talgud koos paljude vabatahtlike abikätega aitavad meid samm-sammult lähemale seatud eesmärgile.

Rannarootsi muuseumi administratiivhoone „Hambergi maja“, mille kinkis muuseumile perekond Hamberg, sai ümberehitatud paljude toetajate abiga ja renoveeritud 2013. aastal. Muuseumi näitusemaja, algselt „Väedeni maja“, aitasid samuti muuseumiks ehitada paljud eestirootslased ja toetajad. Selle saatus osutus aga keeruliseks ja kord kingitud maja tuli lõpuks muuseumile osta. Muuseumil võimaldasid ostmise perekond Hey-

mani ja kuningas Gustav VI Adolfi Rootsi kultuurifondi toetused.

Näitusemaja otsustati ümber nimetada suurtoetajate järgi „Heymani maja“.

Möödus veel mitu aastat külma-del talvedel veetorude sulatamist, enne kui 2017. aastal Kultuuriministeerium maja renoveerimist toetas. Esimest talve saame nautida muuseumi ruumides maakütte soojust, ei pea talveriietes tööd tegema ega muretseda majades vee külmumise pärast.

Lühidalt veel Rannarootsi muuseumi lähimatest eesisevatest plaanidest:

- projekteerimisel on paadimaja näitusemaja õue peal oleva paadikuuri asemele, mille projekti koostab firma Restor OÜ ja mis valmis märtsis;

- projekteerimisel on „Hambergi maja“ õule majandushoone, kuhu tuleb näituseruum väiksematele paatidele ja paadimootoritele, ruum inventarile ja garaaž minibussile. Arhitekt Ants Rajando koostab projekti, mis saab valmis märtsi lõpuks;

- projekteerimisel on ka muuseumi paatide sildumiskoht, koos kalda-kindlustuse ja vajalike süvendustöödega, projekti koostab Corson OÜ.

Eestis läbiviidav muuseumide reform, kus riigimuuseumid ku-

jundatakse ümber sihtasutusteks, jõuab tänavu Rannarootsi muuseumini. Algselt Kultuuriministeeriumi kavas olnud plaan liita Rannarootsi muuseum Sihtasutus Haapsalu ja Läänemaa Muuseumidega on nüüdseks muutunud. 14. veebruaril toimus sihtasutuse nõukogu koosolek, mille päevakorras oli punkt: Sihtasutuse Rannarootsi muuseum asutamine. Nõukogu nõustus iseseisva sihtasutuse asutamisega ja kui kõik läheb plaanikohaselt, siis 1. juulist vee alustame tegevust sihtasutusena.

Nii nagu paljudele teist valmistab minulegi rõõmu otsus, et saame jätkata omaette muuseumina. Usun, et see on Rannarootsi muuseumile edasiseks arenguks ja tulevikuks parim võimalik lahendus.

Tuhat tänu, Teile kõigile, kes te aastakümnete jooksul olete Rannarootsi muuseumi arengule kaasa elanud, omalt poolt toetanud nii nõu kui jõuga!

Ees seisavad uued väljakutsed, et ühiselt rannarootsi kultuuripärandit parimal viisil hoida, talletada ja edasi kanda. Üksi ei suuda seda keegi meist, aga usun siiralt, et üheskoos suudame kindlasti!

Head Eesti Vabariigi 100. juubeliaastat soovides Ülo Kalm.

Korsi talu Ruhnus. Talgud. Foto: Jorma Friberg

*Hambergs hus innan renoveringen.
Hambergi maja enne renoveerimist.
Foto: Maido Limbak*

Maido Limbak vid invigningen av Aibolands museum 1998.

Maido Limbak Rannarootsi muuseumi avamisel 1998.

Invigning av museet 1998 Muuseumi avamine 1998

Vid invigningen spelade man upp ett Ormsöbröllop.

Avamisel mängiti maha Vormsi pulmad.

*Agneta Tomingas vid invigningen.
Agneta Tomingas avamisel.*

*Torsdagstanterna broderar på Aibotapeten.
Neljäpäevamemmed Rannavaipa tikkimas.
Foto: Jorma Friberg*

Kungabesök vid museet den 5 maj 2002. Vid besöket spelade man upp ett Rågöbröllop.

Rootsi kuningapaari külaskäik muuseumisse 5. mail 2002.

Külaskäigu ajal mängiti maha Pakri pulmad.

Foto: Jorma Friberg

En av museets båtar "Gättor".

Muuseumipaati „Gättor“

Foto: Jorma Friberg

Fortsättning från sidan 18

Ekspertidel ja kasvatajatel on nii kogemust kui ka kompetentsi Kodupaiga kultuuriuurija III. Sisse põimitud laagri sisukaks korraldamiseks ja juhendamiseks

Projekti sihtgupp on Vormsi kogukonna (Vormsi kool, suvevormsilased) õpilased vanuses 8–15 aastat. Laager on kavandatud kuni 50-le õpilasele; juhendavad Vormsi kogukonna eksperdid ja õpetajad.

Laagri eesmärk on Vormsi kogukonna koolinoorte lähendamine ning läbi ühistegevuse rannarootsi/Vormsi kultuuripärandi avastamine, uurimine, katsetamine, analüüsimine ja jäädvustamine. Kodupaiga kultuuriuurija III. Sisse põimitud laagri põhirõhk on suunatud pärandkultuuri terviku mõistmisele ning erinevate tegevuste/info jäädvustamisele laagri-

liste endi vaatenurgast, kasutades selleks kaasaegseid informatsiooni salvestamise vahendeid (foto- ja filmikaamera, diktofon, tahvelarvuti, nutitelefon) ja traditsioonilisi võtteid (joonistamine, kirjutamine). Viie päeva jooksul saavad laagrilised proovile panna oma teadmised, oskused, füüsilise võimekuse, loovuse, ettevõtlikkuse, koostöö- ja uurimisalased oskused, aga ka füüsilise võimekuse.

Samal ajal pakub laager sisukat ja aktiivset koolivaheaja veetmise võimalust.

Kodupaiga kultuuriuurija laagri läbinutel on

- kujunenud senisest suuremal määral rannarootsi kultuuritraditsioone väärtustavad hoiakud;
- omandatud uued traditsioonili-

sed, aga ka kaasaegsed praktilised oskused;

- avardunud silmaring, teadmised, oskused ja kogemused pärandkultuuri uurimisalaseks tegevuseks;
- Vormsi kogukonna laste, juhendajate, lapsevanemate omavaheline aktiivsem suhtlemine ja kogemuste vahetamine.

Kõik laagri läbinud osapooled tunnetavad end osana rannarootsi kultuuriruumist ning oskavad märgata ja väärtustada oma kodusaare ainulaadsust.

Projektijuht Kristina Rajando ja MTÜ Püha Olavi Gild

En familj – en historia

Toivo Tomingas

Tyvär är det inte alla som kommer sig för att skriva, inte ens om de annars är bra umgängesmänningar och har något att berätta. Därför åtar jag mig den svåra uppgiften att i korthet sätta på pränt vad jag genom tiderna har fått veta om familjen Friberg.

Oskar, fadern i familjen, föddes i Norrby på Ormsö i augusti 1919. Han hade en rad syskon, inalles blev barnen tolv. Fyra flickor och åtta pojkar! Dessutom hade han en mängd släktingar i flera av byarna. Oskar växte upp på gården Hansas i Norrby. Han gick i folkskola hemma i byn och påbörjade också sin arbetarbana hemma på gården. Den unge gossen var duktig på alla gårdssysslor och på fiske. Oskars stora dröm var att bli sjöman. Det utbildade han sig till på kurs i Hapsal och det var också därför han 1939 anmälde sig som frivillig i estniska armén.

Efter ett år förlängde Röda armén tjänstgöringstiden med ett år och ytterligare ett år senare började kriget. Oskar hade tur! Han kämpade i det långa kriget i återtåget med Röda armén vid Volgas nedre lopp och kom sedan hem igen. Hel och hållen! Vid krigsslutet stannade han kvar i det militära fram till hösten 1946 och tillverkade hö åt artillerihästar i Aidu i Jögevamaa. Där blev han bekant med Selma, en ingermanländska som hade kommit till Estland på grund av kriget, och redan när det unga paret i oktober 1946 var på väg till Ormsö, föddes under resans gång en liten dotter, som fick heta Rüüd.

På hemön var befolkningen utbytt. Gården fanns kvar, men

inte en enda Friberg. Som segrare i kriget fick Oskar rätt att bosätta sig på sin barndomsgård med sin familj. 1934 började man uppföra fyrrar av armerad betong i Norrby. Oskar hade deltagit vid byggandet av dem redan som pojke, och nu blev han fyrvaktare. Två fyrrar med gasbelysning – Norrbys övre och nedre – blev under hans och Selmas vård i flera decennier. Under tiden växte familjen. 1948 föddes Verner, 1951 Ragnar och 1958 Monika. Selma hade under dagarna och åren fullt upp med barnuppfostran och hushållsarbete. När barnen blivit stora och började gå ut skolan, kunde Selma byta arbete. Hon blev sjuksyster på Ormsö sjukhus. Det låg i byn Håkabackan, nära kyrkan.

Oskar Friberg
Foto: Toivo Tomingas

Fyrvaktaren hade ett annorlunda arbete. Han blev inte anvisad till någon kolchos, utan kunde fortsätta

att utveckla sitt eget gårdsbruk. För det ändamålet hade fyrvaktaren rätt att hålla sig med häst och naturligtvis även med ko, får, gris, höns och bin. Fyrmyndigheten skickade köttkonserver från USA, gryner och till och med grönsaker och balat hö till hästarna, och betalade ut en lön i pengar. På så vis betalade den ryska staten ändå lite för det sju år långa soldatvärvet.

Inte heller Selmas ungdom var någon dans på rosor. Hon var ju bara ett barn, när tyskarna tömde Ingermanland på människor och förde dem till Paldiski. Tiotusentals ingermanlandsfinnar forslades över havet till Hangö, men blev på befallning från Ryssland tvungna att komma tillbaka över viken. Även Selma gjorde en tur till Finland på detta sätt. Dock lät inte heller Rysslands regering ingermanlänarna återvända hem. Vid krigsslutet var Selma i Valdaj, där det rådde fruktansvärd hunger och kaos. Som den unga och driftiga människa hon var bestämde hon sig för att resa till Estland, där livet enligt ryktet ändå var drägligare. Och så träffades hon och Oskar.

Oskar lyssnade på svensk radio. Han skulle gärna lyssna fortfarande, men sändarna och mottagarna för mellanvåg hör sedan länge till historien. Selma läste Kansan Uutiset [Folkets Nyheter]. Barnen uppfostrades på estniska. Det märktes ju hur illa det gick i skolan i grannbyn för Algot, som talade ormsösvenska hemma. Den något år äldre Vive från Norrby talade även estniska redan sedan länge och kom Algot till hjälp i början. Som tur är, lär barn sig fort.

Men man klarade sig inte heller utan ryskan. Oskar lärde sig den under kriget och Selma redan som barn i Ingermanland. Den behövdes ibland. På stranden i Norrby byggdes ett par fyrar och ett torn med bjälklag av trä. Det var gränsbevakningen. Oftast fanns 5–6 vänliga rekryter i tjänst vid gränspunkten, och fick se bio en gång i veckan. Först drevs den av hästkärra och sedan av bilkraft. En motor brummade på utsidan, och från sina tvåvåningssängar tittade de män som hade rast på krigsfilmer på två meters avstånd.

Oskar hade en roddbåt på stranden och hade tillstånd att åka ut på havet. Naturligtvis blev han god vän med gränsvakterna och gav ibland fisk till dem. På så vis fick även barnen Friberg snart gå på bio på stranden. Men hemligheten bevarades inte så länge. Snart kom alla barn i byn till bion! Men vi var många som rymdes i det trånga rummet.

Så gick åren. Oskar fick order att såga itu båten! Nu fick han fånga fisk i högskaftade gummistövlar. Inte blev han utan fisk, inte!

Till slut fick även Oskar finna sig i att han måste klara sig på sin pension och klara av hushållsarbetet själv. Barnen var stora och utflugna. Selmas hälsa sviktade av och till, men blev som tur var bättre! För några år sedan kom en tysk i yngre medelåldern för att bo på ön. Han köpte det hus i grannbyn som Algot hade lämnat tomt av några som hade fått ärva det och har det som sommarstuga. En gång när tysken träffade Oskar, ska han ha frågat honom vad han gjorde under kriget.

”Jag slogs med din far. Jag vann!”, sade Oskar alldeles lugnt och självsäkert. För ett par decennier sedan åkte Oskar till Sverige

för att hälsa på släktingar. Då var fortfarande flera syskon i livet. Oskar fick med sig ett album fullt med bilder, där flera togs redan under ungdomstiden på Hansas. Många i denna stora familj finns nu bara kvar på bild.

Slutet av detta års vinter (2018) bringade sorg och bekymmer till Hansas i Norrby. 89 år gamla mor Selma blev snabbt sämre, och 16 mars var den ödesdigra dag då hennes liv tog slut. Till hennes minne hänger ett foto av henne på hedersplats i vardagsrummet på Hansas med ett ljus vid sidan.

Nu kommer Oskars barn och barnbarn dagligen på besök. De hjälper till med hushållsarbetet och tar med det som behövs från stan. Rüüd har arbetat hela sitt liv på vägförvaltningen och alltid stått upp för sin hemö. Även hon är redan i pensionsåldern och bor på ön sedan ett och ett halvt år. Som den driftiga person hon är har hon anslutit sig till Torsdagstanterna på Aibolands museum. Verner bor i Nuckö och tar ofta båten till Norrby över Ose sund. Han musicerar och idrottar. Han fyllde nyss 70 och tävlar i stavhopp i en ny åldersklass.

Ragnar bor i Tallinn och är redan 67 år. Han har länge varit plåtslagare och är det än. Monika undervisar i geografi i Harjumaa.

Rüüds söner är i yrkesverksam ålder på fastlandet, Verners son Jorma är en uppskattad träbåtsbyggare, konstnär och kurator vid Aibolands museum, Ragnars dotter arbetar sedan flera år på ett flygbolag i Bahrain och hans son arbetar också inom flyget, men i Tallinn. Monikas ena dotter är journalist i Tallinn och den andra bor i England.

Sommaren 2012 blev Oskar som Ormsös äldste invånare och före detta elev på Norrby skola

ombedd att komma och inviga en minnestavla vid platsen för skolan. Och förstås kom Oskar! På cykel! En månad före sin 93-årsdag!

Oskar själv säger också att han ju sedan länge har levt ett helt liv, och att han nu bär livet vidare efter de syskon som ödet ryckte bort halvvägs på livets stig. Men Gud har gett Oskar en lång livsväg att gå. I augusti fyller han redan 99 år. Det är bra gjort!

Jag har berättat den här historien för kyrkoherden i Svenska S:t Mikael's församling, Patrik Göransson. Patrik har bett mig säga till i god tid innan Oskar fyller 100. Sveriges kung brukar skicka ett hälsningskort vid sådana bemerkelsedagar. Den dagen kan det verkligen vara värt att vänta knappa året och tre månader på! Särskilt med tanke på detta suckar Oskar och konstaterar livets allvar: Ingen av oss vet när eller var vår väg tar slut. För kungen är det lätt att skicka ett hälsningskort, men försök bara att leva uti hundra år!

Igår, den 12 maj, var det strålande vårväder. På Hansas sattes potatis, ön var full av blomdoft, fågelsång och förväntan inför sommaren. Jag tände ett minnesljus under Selmas favoritapel och önskade familjen, denna gång fem personer, lycka till. Oskar önskade jag förstås god hälsa och att han skulle ha det så bra där hemma. Hans 72 år långa lyckliga tid tillsammans med sin kära Selma är tyvärr över. På ålderns höst får man nöja sig med det som finns kvar. Och det är först och främst minnen av ett långt, strävsamt och lyckligt liv.

Sellest perest – see lugu

Toivo Tomingas

Kahjuks on nii, et kõigil sulg ei jookse. Ka neil mitte, kes muidu head suhtlejad ja jutt jookseb küll. Seepärast võtangi endale raske ülesande, panna lühidalt kirja, mida olen aja jooksul Fribergi perest teada saanud.

Pereisa Oskar sündis Vormsil, Norrby külas, augustis 1919. Tal oli rida õdesid-vendi ja neid sai lõpuks kokku kaksteist. Neli tüdrukut ja kaheksa poissi! Lisaks veel hulk sugulasi mitmes külas. Oskar kasvaski üles oma kodutalus, Norrby Hansasel. Käis läbi koduküla rahvakooli ja alustas kodutalus töömeheteedki. Noorel mehel oli osavat kätt kõigis talutöodes ja kalapüügil. Oskari suureks unistuseks oli meremehe elukutse. Selleks ta valmistus Haapsalus kursustel käies ja sellepärast ta vabatahtlikult 1939. aastal Eesti Kaitsevähkegi läks.

Aasta pärast pani Punaarmee teenistusajale aasta otsa ja veel aasta pärast algas sõda. Oskaril oli õnne! Käis läbi pika sõjatee, taganedes Punaarmeelega Volga alamjooksule välja ja tulles jälle koju tagasi. Elus ja terve! Sõja lõppedes jäi ta veel püssi alla 1946. a. sügiseni, tehes Jõgevamaal, Aidus, suurtükihobustele heina. Seal sai ta tuttavaks sõja tõttu Eestisse jõudnud ingeri tüdruku, Selmaga ja kui noored oktoobris 1946. Vormsile reisisid, sündis teel olles juba tütreke, kes sai nimeks Rüüd.

Kodusaar oli rahvast vahetanud. Kodutalu oli alles, kuid ei ühtegi Fribergi! Sõjavõitjana sai Oskar õiguse oma perega oma kodutallu end sisse seada.

Selma Friberg räägib oma noorusajast. August 2012. Norrby - Hansase talu.

1934. a. oli Norrbys hakatud raudbetoon-majakaid ehitama. Oskar oli juba poisina nende ehitamisel kaasa löönud ja nüüd sai temast majakavaht. Kaks gaasituledega majakat – Norrby ülemine ja alumine, said tema ja Selma hoole alla pikkadeks aastakümneteks. Aga vahepeal kasvas pere. 1948 sündis Verner, 1951 Ragnar ja 1958 Monika. Selmal olid laste kasvatamisega ja kodutöödega päevad ja aastad tööd täis. Kui lapsed juba suured ja hakkasid kodust välja minema, sai Selma ametit vahetada. Temast sai õde Vormsi haiglas. See asus Håkabackani külas, kiriku lähedal.

Majakavahil oli üks omamoodi amet. Teda ei aetud kolhoosi vaid talle jäi võimalus oma talumajapidamist arendada. Selleks oli majakavahil õigus hobust pidada, loomulikult ka lehma, lambaid, siga, kanu, mesilasi. Majakavalitus saatis Oskarile USA päritolu lihakonserve, tangaineid, isegi köögivilju, hobusele pakitud heina ja maksis rahapalka. Nii tasus Vene

riik ometigi pisut ka seitse aastat kestnud sõdurielu eest.

Ja ega Selmagi noorus mingi meelakkumine olnud. Oli ta ju alles lapseohtu, kui sakslased Ingerimaa tühjaks tegid ja rahva Paldiskisse tõid. Kümned tuhanded soome verd ingerlased sõidutati üle mere, Hankosse, kuid pidid Venemaa nõudmisel üle lahe tagasi tulema. Nii käis Selmagi Soomes ära! Aga ega Vene valitsus ingerlasi koju tagasi ei lasknud. Sõja lõppedes oli Selma Valda, kus valitses kohutav nälj ja kaos. Noore, hakkaja inimesena, otsustas ta Eestisse tulla, kus kuulu järgi elujärg siiski inimlikum. Nii nad Oskariga kohtusidki.

Oskar kuulas Rootsi raadiot. Kuulaks veelgi, kuid keskaine saatjad – vastuvõtjad on ammu ajaloos. Selma luges „Kansan Uutiseid“. Lapsed õpetati eestikeelseteks. Oli ju nähtud, kuidas naaberküla Algot, kel kodune keel vormsi-rootsi, koolis esialgu suures hädas oli. Mõni aasta vanem

Vive Norrbyst rääkis juba ammu eesti keelt ka ja oli Algotile esi-algu toeks. Õnneks lapsed õpivad kiiresti.

Aga ega ilma vene keeletagi saanud. Oskar omandas selle sõjas, Selma juba lapsena Ingerimaal.

Seda läks aeg-ajalt tarvis. Norrby randa ehitati paar majakest ja puitsõrestikuga torn. Piirivalve. Enamasti olid kordonis 5–6 sõbralikku ajateenijat, kellele käis, algul hobuvankriga, hiljem autoga, kord nädalas kino. Mootor podises väljas, kahekordsetelt naridelt vaatasid vaba vahetuse mehed kahe meetri kauguselt ekraanilt sõjafilme.

Oskaril oli sõudepaat rannas ja tal oli luba merel käia. Loomulikult sõbrunes ta piirivalvuritega, andis neile vahel kalagi ja nii olid Fribergi lapsedki peagi rannas kinos. Ega see teadmine ju vaka alla jäänud. Varsti olid kõik küla lapsed kinos! Aga paljudest meid siis kitsukesse tuppma mahtus.

Niimoodi aastad veeresid. Oskar sai käsu paat pooleks saagida! Nüüd sai kalale kõrge säärega kummikutes. Ega kala saamata jäänud!

Ükskord tuli Oskarilgi tunnista-da, et peab leppima pensioni ja oma koduste töödega. Lapsed olid suured ja läinud. Selmagi tervis tõrkus siit ja sealt, aga õnneks paranes!

Mõned aastad tagasi tuli saarele elama üks nooremas keskeas sakslane. Ostis pärijatelt ära naaberküla Algotist tühjaks jäänud maja ja suvitab seal. Kord, kui see sakslane Oskariga kokku sai, küsinud ta, mida Oskar sõja ajal tegi?

„Kaklesin Sinu isaga. Mina võitsin!“, teatas Oskar ülima rahu ja meelegi kindlusega.

Paarkümmend aastat tagasi käis Oskar Rootsis, sugulastel külas. Siis olid veel mitmed õed – vennad

elus. Oskar sai kaasa albumitäie pilte, osa veel nooruspõlvest Hansasel. Paljud sellest suurest perest ongi nüüd vaid piltidel.

Tänavuse (2018. a.) talve lõpp aga tõi muret ja kurvastust Norrby Hansasele. 89-aastase armsa memme, Selma tervis halvenes kiiresti ja saatuslikul 16. märtsil lõppes tema maine tee. Ka selle armsa memme mälestuseks on tema pilt Hansase elutoas aukohal, kõrval küünal.

Nüüd käivad Oskaril lapsed ja lapselapsed igapäevaselt külas. Aitavad kodutöödes ja toovad linnast, mis tarvis. Rüüd on töötanud kogu elu teedevalitsuses ja ikka võimalusel seisnud kodusaare huvide eest. Temagi juba pensioniealine ja poolteist aastat kodune. Hakkaja inimesena on ta leidnud tee Rannarootsi muuseumi Neljapäevamemmede klubisse. Verner elab Noarootsis ja tihti tuleb oma paadiga Norrby randa otse üle Voosi kurgu. Teeb muusikat ja sporti. Sai värskest 70 ja võistleb teivashüppes nüüd uues vanuseklassis.

Ragnar on pealinnamees, ka juba 67. Pikka aega on teinud plekksepatööd ja teeb siiani. Monika on geograafiaõpetaja Harjumaal.

Rüüdi pojad on tegusad töömeheas suurel maal, Verner poeg Jorma on hinnatud puulaevaehitaja, kunstnik ja Rannarootsi Muuseumi kuraator, Ragnari tütar juba aastaid Bahreini lennukompaniis, poeg samuti lennunduses, kuid Tallinnas. Monika tütre on üks Tallinnas ajakirjanik, teine Inglismaal.

2012. a. suvel paluti Oskarit, kui vanimat Vormsi elanikku ja Norrby kooli vilistlast, tulla avama koolikoha mälestusplaati. Muidugi Oskar tuli! Jalgrattaga! Kuu enne 93. sünnipäeva!

Oskar ise ütleb, et temagi ports elada on ju ammugi täis. Et nüüd elab nende vendade-õdede eest, kelle saatus poolel eluteel rajalt maha on võtnud. Aga Jumal on Oskarile andnud käia pika elutee. Augustis on tal tulemas juba 99. sünnipäev. Tubli!

Rääkisin seda lugu Rootsi-Mihkli koguduse pastorile, Patrik Göranssonile. Patrik palus talle õigeaegselt teada anda, kui Oskaril 100 täis saab. Rootsi kuningal on kombeks nii väärika juubeli puhul tervituskaart saata. Selle päeva nimel tasub küll see napp aasta ja kolm kuud oodata! Kuigi siinjuures Oskar ohkab ja nendib suurt elutõde – ei tea meist keegi, kus ja millal me tee katkeb. Kuningal on lihtne tervituskaart saata, katsu aga sajani elada!

Eile, 12. mail oli kuldne kevadilm. Hansasel pandi kartuleid, saar oli täis lillelõhna, linnulaulu ja suveootust. Panin mälestusküünla Selma lemmikõunapuu alla. Soovisin pererahvale, keda oli seekord viis, jõudu. Oskarile muidugi tervist ja kodusoojust. 72 aastat kestnud õnneaeg koos kalli Selmaga on kahjuks möödas. Tuleb eluõhtul leppida sellega, mis alles on. Ja need on eelkõige mälestused pikast, töökast ja õnnelikust elust.

Kalender juli-december 2018

1 juli	Gudstjänst på Nargö
8 juli	Gudstjänst på Vilivalla kyrkogård
16–20 juli	Kulturläger för barn på Ormsö
18–22 juli	Dansläger på Lilla Rågö
22 juli	Gudstjänst på Lilla Rågö
29 juli	Olofsdagen på Ormsö
11 augusti	Temadag, flundra, på Aibolands museum
19 augusti	Gudstjänst och Svenskdagen på Nargö
23–25 augusti	Vita Damens dagar i Hapsal
22–23 september	Etnomarknad på Rådhusorget i Tallinn
23 november	Spetsar på Katrinsdagen, workshop för dekorer
7 december	Workshop för juldekorationer på Aibolands museum
19–20 december	Julby på Aibolands museum

Kalender juuli-detsember 2018

1. juuli	Jumalateenistus Naissaarel
8. juuli	Jumalateenistus Vilivalla kalmistul
16.–20. juuli	Kultuurilaager lastele Vormsil
18.–22. juuli	Tantsulaager Väike-Pakril
22. juuli	Jumalateenistus Väike-Pakril
29. juuli	Olavipäev Vormsil
11. august	Lesta teemapäev Rannarootsi Muuseumis
19. august	Jumalateenistus ja Rootsi Päev Naissaarel
23.–25. august	Valge Daami aeg Haapsalus
22.–23. september	Etnolaat Raekoja platsil Tallinnas
23. november	Kardipäeva pitsid Rannarootsi Muuseumis
7. detsember	Jõulu töötuba Rannarootsi Muuseumis
19.–21. detsember	Jõulumaa Rannarootsi Muuseumis

Jubilarer juli-december 2018

Juubilarid juuli-detsember 2018

55

Ene Rand 21 oktober
Ando Brandt 22 december

60

Monika Nuka 19 september
Ann Warma-Laas 3 oktober

65

Ene Nordström 22 juli
Ylva Mård 2 augusti
Jonne Berggren 7 augusti
Åse Birgitta
Valborg Söderberg 1 september

70

Helve Arula 25 juli
Britta Ingrid Söderberg 28 augusti
Andres Juhan Bernadt 23 september
Voldemar Vohlbrück 15 oktober

75

Arvo Leinus 21 juli
Lars Christer Johan Vidgren 3 oktober
Marita Susanne Jõessar 10 oktober
Karl-Axel Adelman 30 oktober
Matti Nappus 1 december
Lea Renate Saar 9 december
Gunnar Johannes Melin 29 december

80

Bo Erik Nyman 30 juli
Ants Leemets 22 september
Göte Brunberg 29 september
Tiina Vahi 19 december

85

Ingrid Nyman Karlsson 6 november
Ingvar Anders Wahlberg 17 november

90

Leelo Andrén 23 juli
Elvine Lundvall 7 december
Dolly Carlsson 16 december

95

Ellen Massalin 8 oktober
Einar Vesterby 21 november

Svenskdagen 2018

Svenskdagen äger rum den 19 augusti på Nargö.

Ångfartyg "Katharina" avgår kl 10 från Lennusadam (Flygghamnen)

Fartyg/båt "Monica" avgår kl 10 från Kalasadam (Fiskhamnen)

Kl 11–13 berättar Mai Malmström, Margit Rosen, Kalev Kukk och Helve Aarsalu om Nargö vid kyrkan.

Liten fest på stranden på kvällen med musik.

Familjkorsord om Estland och Sverige med priser. Bok- och souvenirorg.

Nargö kyrkas återinvigning med kyrkkaffe är dagens viktigaste händelse (Den högtidliga återinvigningens och Svenskdagens program specificeras senare).

Följ informationen om registreringen på webbsidorna www.stmikael.ee,
www.eestirootslane.ee.

Returadress i Sverige:

Svenska Odlingens Vänner, SOV
Wallingatan 32-34 5tr
111 24 Stockholm

Tagastususaadress Eestis:

Eestirootslaste Kultuuriomavalitsus
Rüütli 9
10130 Tallinn

S:t Mikaelsskyrkan

Rüütli 9

10130 Tallinn

Högmässa alla söndagar klockan 12.00 om inget annat anges. Därefter kyrkkaffe./Rootsikeelne jumalateenistus koos sellele järgneva kirikukohviga igal pühapäeval kell 12, kui ei ole näidatud muud.

15 juni till 15 augusti Sommarkyrka vardagar kl. 11.00–15.00.

15. juuni – 15. august Suvekirik argipäeviti kl. 11.00–15.00.

Kyrkan och museet är öppna för besök och guidade visningar.

Kirik ja muuseum on külalistele avatud. Ringkäigud giidiga.

01. 07 kl.12.00	Gudstjänst i S:ta Maria kapell på Nargö / Jumala teenistus Naissaare Püha Maarja kabelis
22. 07 kl.12.00	Gudstjänst på Lilla Rågö / Jumalateenistus Väike-Pakril
28.–29. 07 19.08	Sankt Olofsfirande på Ormsö / Olavipäevad Vormsil Återinvigning av S:ta Maria kapell på Nargö / Naissaare Püha Maarja kabeli taasönnistamine
8.09 kl.12.00	Gudstjänst i S:ta Maria kapell på Nargö / Jumalateenistus Naissaare Püha Maarja kabelis

Välkomna!/Tere tulemast!

Rannarootsi muuseumi sündmused 2018

Aibolands museums program 2018

30.06	Merekultuuripäev / Havets kulturdag
11.08	Lesta teemapäev / Temadag för rökt fisk – flundra kl. 12.00
19.08	Suur Rootsi Päev 2017 Naissaarel / Stor Svenskdag på Nargö
23.–25.08	Valge Daami aeg (laadale) / Vita Damens dagar (marknaden)
22.–23.09	Etnolaat Tallinnas / Etnomarknad i Tallin
23.11	Kadripäeva pitsid (küpsiste kaunistamine) / Spetsar på Katrinsdagen, workshop för dekorering
07.12	Jõulu töötuba (ettevalmistused jõulumaaks) / Workshop för juldekorering
19.–21.12	Jõulumaa / Julby

Tere tulemast!/Välkomna!